

Welzijnsgids pluimveeslachterijen

Gids voor goede praktijken ter bescherming van het welzijn van pluimvee op de pluimveeslachterij vanaf de aankomst op het terrein van de slachterij tot en met het doden

Veenendaal, juli 2021

Inhoudsopgave

1	Inleiding.....	2
2	Het gebruik van deze welzijnsgids	4
3	Functionaris voor het dierenwelzijn	5
4	Inrichting, apparatuur, gereedschappen en onderhoud	6
5	Planning	8
6	Processchema en risicoanalyse voor het dierenwelzijn.....	10
7	Standaardwerkwijzen.....	13
8	Vakbekwaamheidseisen	14
9	Documentatie.....	16
10	Bijlagen.....	

1 Inleiding

Deze welzijnsgids is de invulling van de Nederlandse pluimveesector van een "gids voor goede praktijken" als bedoeld in artikel 13 van *Verordening (EG) Nr. 1099/2009 van de Raad van 24 september 2009 inzake de bescherming van dieren bij het doden* en geeft aan welke acties pluimvee slachtende bedrijven in Nederland moeten ondernemen om invulling te kunnen geven aan de verplichtingen van die verordening. Deze gids heeft betrekking op alle handelingen met de levende dieren, vanaf het moment dat de dieren op het terrein van de slachterij aankomen tot het moment dat zij gedood zijn.

Naast Verordening 1099/2009 zijn er twee andere verordeningen die eisen stellen aan slachthuizen op het gebied van dierenwelzijn, te weten:

- *Verordening (EG) Nr. 1/2005 van de Raad van 22 december 2004 inzake de bescherming van dieren tijdens het vervoer en daarmee samenhangende activiteiten*; en
- *Verordening (EG) Nr. 853/2004 van het Europees Parlement en de Raad van 29 april 2004 houdende vaststelling van specifieke hygiënevoorschriften voor levensmiddelen van dierlijke oorsprong*.

Een opsomming van de relevante wetgeving treft u aan in [bijlage 1](#).

Bedrijven in de pluimveeverwerkende industrie kunnen deze gids op vrijwillige basis gebruiken. Deze gids is een leidraad om de eisen in de relevante wetgeving op een juiste wijze te implementeren. Bedrijven die geen gebruik maken van de gids, kunnen op hun eigen wijze aangeven op welke manier zij aan deze wettelijke verplichtingen voldoen.

Deze gids is een hulpmiddel om te voldoen aan de wettelijke bepalingen ter bescherming van slachtpluimvee, zoals deze luiden op het moment van het opstellen van de gids. Het is de bedoeling dat bedrijven de aanwijzingen in deze gids op hun eigen slachtproces toepassen, op de voor het eigen bedrijf relevante punten, voor zover nodig aangepast aan de bedrijfseigen processen. De in deze gids opgenomen protocollen, taakbeschrijvingen en procedures zijn dan ook bedoeld als voorbeeld van een correcte invulling. Bedrijven moeten ook hun eigen criteria en monitoringsystemen ontwikkelen en deze gids daarbij als basis gebruiken. Hierbij is het dan van belang dat rekening gehouden wordt met de communautaire richtsnoeren die de Europese Unie hiervoor nog zal opstellen.

De welzijnsgids gaat uit van een regulier of een ritueel slachtproces; in alle gevallen een slachtproces waarbij de dieren voorafgaand aan het slachten worden bedwelmd. Het is weliswaar mogelijk om ritueel te slachten zonder bedwelming, maar op dit proces wordt in deze gids verder niet ingegaan. Bedrijven die overwegen te slachten zonder voorafgaande bedwelming, moeten aan aanvullende verplichtingen met betrekking tot dierenwelzijn voldoen en moeten deze gids zelf met die elementen aanvullen.

Ieder bedrijf is verplicht procedures gebaseerd op HACCP (Hazard Analysis Critical Control Points) te hanteren. Deze eis geldt ook voor kritieke processtappen met betrekking tot dierenwelzijn. In [bijlage 7](#) vindt u een aanzet voor een dergelijke analyse met bijbehorende processtappen. Daarnaast dient een procedure "welzijn bij aankomst" aanwezig te zijn. De HACCP-procedures als zodanig zijn niet in deze gids opgenomen.

In deze code wordt verstaan onder:

<i>Bedrijf:</i>	Slachtlocatie
<i>Letsel:</i>	Zichtbare beschadigingen aan het dier (kneuzingen, breuken, verwondingen e.d.), waarbij het dierenwelzijn is aangetast en die zijn ontstaan voordat het dier is bedwelmd,.
<i>Leverancier:</i>	De natuurlijke of rechtspersoon die verantwoordelijk is voor de levering van het slachtpluimvee aan het slachthuis
<i>Medewerker:</i>	Medewerker (m/v) die betrokken is bij het omgaan met levende dieren
<i>Schade:</i>	Zichtbare afwijkingen aan het dier (kneuzingen, breuken, verwondingen e.d.) die zijn ontstaan na bedwelming.

Standaardwerkwijze: Een reeks schriftelijke instructies om uniformiteit te bewerkstelligen bij het uitvoeren van een specifieke functie of norm

Transport: De gehele vervoersoperatie van de plaats van vertrek tot de plaats van bestemming

Vervoerseenheden: Vrachtwagen, vrachtwagen met aanhanger of truck met oplegger

Vervoer: De verplaatsing van dieren met behulp van een of meer vervoermiddelen en de daarmee samenhangende activiteiten, zoals laden, lossen, overladen en rusten, tot aan het moment waarop alle dieren op de plaats van bestemming zijn uitgeladen;

Deze gids is tot stand gekomen op basis van overleg tussen de Vereniging van de Nederlandse Pluimveeverwerkende Industrie (NEPLUVI), waaronder fabrikanten van transportsystemen en slachterij apparatuur, en de Nederlandse Voedsel- en Waren Autoriteit (NVWA). Daarnaast is De Dierenbescherming gevraagd om input te leveren.

Gegevens over relevante organisaties staan ook in [bijlage 1](#).

2 Het gebruik van deze welzijnsgids

Deze welzijnsgids is bedoeld als leidraad voor het naleven van de welzijnsbepalingen in verschillende wettelijke regelingen.

De gids bevat veel informatie die pluimveeslachterijen nodig hebben om een goed functionerend systeem voor het bewaken van het welzijn van slachtpluimvee op de slachterij op te zetten.

Ga voor het opzetten van een eigen borgingssysteem als volgt te werk:

1. Benoem een *functionaris dierenwelzijn* en geef de functionaris de benodigde verantwoordelijkheden en bevoegdheden.

In [hoofdstuk 3](#) wordt hierop nader ingegaan.

2. Ga na in hoeverre de inrichting, de apparatuur en de gereedschappen voldoen aan de wetgeving. Maak plannen om aanpassingen op tijd te realiseren. Zorg ook voor goede onderhoudsschema's.

Dit is in [hoofdstuk 4](#) verder uitgewerkt.

3. Zorg voor een adequate planning van de aanvoer en beschrijf de procedures hiervan.

[Hoofdstuk 5](#) gaat hier verder op in.

4. Stel een processchema op en voer een gevarenanalyse voor dierenwelzijn uit.

[Hoofdstuk 6](#) geeft aan hoe dit kan worden gedaan. Bij deze gevarenanalyse gelden de cruciale parameters en specifieke voorschriften uit de verordening als norm of als basis daarvoor.

5. Beschrijf op basis van het processchema en de gevarenanalyse standaardwerkwijzen en monitoringprocedures en instrueer de medewerkers hierover.

[Hoofdstuk 7](#) gaat in op de standaardwerkwijzen, inclusief de monitoringprocedures.

6. Zorg dat alle medewerkers de juiste opleiding krijgen.

Stel aan de hand van [hoofdstuk 8](#) (opleidingseisen voor het personeel dat met levende dieren omgaat) een opleidingsplan op en voer dat uit.

7. Zorg dat alle acties en maatregelen goed zijn gedocumenteerd.

[Hoofdstuk 9](#) geeft een samenvatting van alle gegevens die moeten worden vastgelegd.

3 Functionaris voor het dierenwelzijn

Het bedrijf benoemt een functionaris voor het dierenwelzijn "*animal welfare officer*", (AWO). De AWO wordt in pluimveeslachterijen en in deze gids "*poultry welfare officer*" (PWO) genoemd¹. De PWO is in het bezit van een getuigschrift van vakbekwaamheid voor alle activiteiten (m.b.t. levende dieren) die in het slachthuis plaatsvinden. Meer informatie over vakbekwaamheidseisen is opgenomen in [hoofdstuk 8](#).

De PWO is verantwoordelijk voor het doen naleven van alle bepalingen rond het dierenwelzijn.

Better practices:

Tijdens het slachtproces is op de werkvloer bij de levende dieren in het slachthuis te allen tijde minimaal één functionaris voor het dierenwelzijn aanwezig met een geldig certificaat.

De PWO ziet toe op het dierenwelzijn en heeft de bevoegdheid om bindende aanwijzingen te geven aan andere medewerkers in het bedrijf of in te grijpen indien zich een welzijnsaantasting of risico tot welzijnsaantasting voordoet.

De PWO staat onder het rechtstreekse gezag van de "bedrijfsexploitant". Afhankelijk van de organisatie van het bedrijf kan dit de directeur/eigenaar of de locatiemanager zijn. De PWO rapporteert rechtstreeks aan de bedrijfsexploitant.

Het bedrijf zorgt ervoor dat alle medewerkers op de hoogte zijn van de verantwoordelijkheden, bevoegdheden en werkwijzen van de PWO. In [bijlage 2](#) staat een voorbeeld van een beschrijving van verantwoordelijkheden, bevoegdheden en werkwijzen van de PWO. Daarnaast worden de verantwoordelijkheden van de PWO opgenomen in de standaardwerkwijzen van het bedrijf.

De PWO is verantwoordelijk voor een schriftelijke vastlegging van alle maatregelen die ter verbetering van het dierenwelzijn in het slachthuis waar hij zijn taken vervult, zijn genomen. De vorm waarin deze vastlegging plaatsvindt, is niet voorgeschreven; hiervoor mag een bedrijfseigen procedure, bijvoorbeeld in de vorm van een logboek, gemaakt worden. De betreffende informatie moet op verzoek ter inzage aan de NVWA gegeven worden. Er kan gekozen worden voor één centrale manier van opslaan van deze informatie, een PWO-register. Een voorbeeld van een PWO-register is opgenomen in [bijlage 3](#). Als register kan aansluiting gezocht worden bij bestaande bedrijfsspecifieke registratiesystemen. Nadere details over de documentatie zijn opgenomen in [hoofdstuk 9](#).

De bevindingen van de PWO worden in het normale periodieke overleg tussen het bedrijf en de NVWA besproken.

¹ Zie artikel 17 van Verordening (EG) Nr. 1099/2009. Deze verplichting geldt niet voor bedrijven die minder dan 150.000 stuks pluimvee per jaar slachten.

4 Inrichting, apparatuur, gereedschappen en onderhoud

In artikel 3 van Verordening (EG) nr. 1099/2009 is bepaald dat ervoor wordt gezorgd dat de dieren elke vermijdbare vorm van pijn, spanning of lijden wordt bespaard. Lid 2 van dit artikel verduidelijkt deze eis:

“Voor de toepassing van lid 1 nemen bedrijfsexploitanten met name de noodzakelijke maatregelen om te waarborgen dat dieren:

- 1) Fysiek comfort en fysieke bescherming wordt geboden, met name doordat zij schoon worden gehouden, in een omgeving met adequate thermische omstandigheden die ook bescherming biedt tegen vallen of uitglijden;
- 2) Beschermd zijn tegen letsel;
- 3) Behandeld en gehuisvest worden in overeenstemming met hun normale gedrag;
- 4) Geen tekenen van vermijdbare pijn, angst, of abnormaal gedrag vertonen;
- 5) Niet te lijden hebben van een langdurig gebrek aan voer of drinkwater;
- 6) Niet in vermijdbaar contact komen met andere dieren die hun welzijn zouden kunnen schaden.”

Voorzieningen voor het doden van dieren en daarmee verband houdende activiteiten worden zodanig ontworpen, gebouwd, onderhouden en gebruikt, dat bij de te verwachten bedrijfsomstandigheden de naleving van de verplichtingen ter bescherming van het welzijn van de dieren het hele jaar door gewaarborgd is.

4.1 Inrichting, apparatuur en gereedschappen

Naast de algemene eisen verwoord in artikel 3 moet het bedrijf voldoen aan de inrichtingseisen van bijlage II van Verordening (EG) nr. 1099/2009. Daarnaast zijn ook (bepaalde) inrichtingseisen opgenomen in Verordening (EG) nr. 1/2005 en in Verordening (EG) nr. 853/2004.

Bij het aanvragen van een erkenning als pluimveeslachthuis legt het bedrijf de volgende gegevens aan de NVWA voor:

- het maximum aantal dieren per uur voor elke slachtlijn;
- de diercategorieën en de gewichtsklassen waarvoor de beschikbare fixatie- en bedwelmsapparatuur gebruikt mag worden; en
- de maximale capaciteit van de onderbrengvoorziening.

Bestaande bedrijven kunnen aan de hand van een controlelijst nagaan in hoeverre zij aan de inrichtingsvoorschriften voldoen. Op die manier wordt duidelijk welke zaken nog niet aan de eisen voldoen en kan een planning worden opgesteld om tekortkomingen aan te pakken.

Een voorbeeld van zo'n "initiële" controlelijst is opgenomen als [bijlage 4](#). Het wordt aangeraden de controle op de inrichting regelmatig te herhalen, zodat zicht blijft op de planning om aan de eisen te voldoen. Ook kan de lijst handig zijn als checklist bij verbouwingen.

4.2 Onderhoud en controle van apparatuur en gereedschappen

Alle apparatuur en gereedschappen worden periodiek gecontroleerd en onderhouden volgens een onderhoudsschema.

De apparatuur voor het fixeren en bedwelmen van dieren wordt onderhouden en gecontroleerd volgens de instructies van de producent². Hetzelfde geldt voor de aanwezige back-up voorzieningen. Hiertoe is van deze apparatuur een gebruiksinstructie van de producent aanwezig. In de standaardwerkwijzen wordt rekening gehouden met aanwijzingen van de producenten. Ook wordt ervoor gezorgd dat voldoende reserveonderdelen aanwezig zijn om redelijkerwijs te verwachten storingen snel te kunnen verhelpen. De controle van de "fixatieapparatuur" (de haken) houdt in dat deze op regelmatige basis, minimaal twee keer per dag op afwijkingen worden gecontroleerd; haken met beschadigingen die tot vermijdbaar lijden van de dieren kunnen leiden worden vervangen. Het is mogelijk deze controle op te dragen aan de aanhangers; deze controle wordt dan in de standaardwerkwijzen van de aanhangers opgenomen.

De medewerkers die belast zijn met het onderhoud en de controle van de apparatuur voor het fixeren en het bedwelmen zijn daarvoor specifiek opgeleid. Nadere eisen over opleidingen en de administratie hiervan zijn opgenomen in [hoofdstuk 8](#).

Het bedrijf voert een administratie waarin het uitgevoerde onderhoud van alle apparatuur voor het fixeren of bedwelmen wordt genoteerd. Deze administratie wordt tenminste één jaar bewaard en op verzoek aan de NVWA ter inzage gegeven. Een voorbeeld van een onderhoudsregister is opgenomen in [bijlage 5](#).

---

² Zie artikel 8 en 9 van de Verordening (EG) nr. 1099/2009.

5 Planning

Een goede planning is een cruciale randvoorwaarde voor de zorg voor het welzijn van pluimvee op de slachterij.

De planning is erop gericht om de aanvoer van pluimvee op het bedrijf te reguleren, en wel zó, dat:

- Ernaar gestreefd wordt de transporttijd (rijtijd) te beperken. Bij transporten langer dan 4 uur neemt het risico op lijden en sterfte van pluimvee toe³;
- Partijen pluimvee zodanig worden aangevoerd, dat het lossen van de containers en/of kratten uit de vrachtwagens zonder oponthoud kan plaatsvinden, tenzij het stallen van pluimvee in vrachtwagens een voorziene en beschreven processtap is;
- Partijen pluimvee zonder onnodig oponthoud na lossen kunnen worden geslacht;
- De stallingsruimte niet overbezet raakt.

De werkwijze bij het plannen houdt rekening met alle kritische punten die zijn opgenomen in de bedrijfsspecifieke procedure "welzijn bij aankomst". Rekening wordt gehouden met factoren die van belang zijn voor het dierenwelzijn, zoals de te verwachten weersomstandigheden, de te verwachten reistijden en de gerapporteerde vitaliteit van het pluimvee. Op warme dagen (in ieder geval vanaf 27 graden) Celsius treedt het hitteprotocol in werking, met daarin maatregelen zoals een lagere bezetting en aangepaste slachttijden. Vanaf een omgevingstemperatuur van 35 graden Celsius is er een wettelijk verbod op nationaal transport van levende dieren.

Better practices:

Streef naar een zo minimaal mogelijke transporttijd.

Een van de zaken die beheerst wordt door een juiste planning is het voorkómen dat de dieren te lijden hebben van een langdurig gebrek aan drinkwater en voer. Tijdens transport én tijdens wachttijd op het slachthuis verblijft pluimvee in containers of kratten zonder water- of voerverzorging⁴, met uitzondering van enkele slachthuizen waar een voorziening voor het drinken van dieren aanwezig is. Het "vervoeren" van deze dieren is feitelijk pas beëindigd als ze worden gelost. De transportverordening vereist dat dieren tijdens vervoer tenminste om de 12 uur water krijgen en elke 24 uur worden gevoerd, tenzij anders bepaald⁵. De vleeskuikenrichtlijn 2007/43 beperkt de periode van voeronthouding aan vleeskuikens tot ze geslacht worden tot 12 uur. Vleeskuikens op het vleeskuikenbedrijf moeten tot het vangen over drinkwater kunnen beschikken.

Het moment waarop dieren in het slachthuis van drinkwater moeten worden voorzien wordt bepaald in samenhang met hun transport (transport eindigt als dieren op het terrein van de slachterij zijn aangekomen). Indien de dieren langer dan 12 uur vanaf vertrek van het pluimveebedrijf in containers of kratten verblijven worden ze van drinkwater voorzien of z.s.m. geslacht. Het is belangrijk de transport- en slachtplanning zo te beheersen dat pluimvee uiterlijk binnen 12 uur na vertrek wordt geslacht⁶. Bij overig slachtpluimvee moet bewaakt worden dat de periode van voeronthouding maximaal 24 uur bedraagt. Tot het vangen moet het pluimvee kunnen drinken.

³ Voor details wordt verwezen naar het EFSA journal 2011;9(1) blz. 46-56, dit vermeldt resultaten van wetenschappelijk onderzoek m.b.t. pluimveevervoer.

⁴ Met uitzondering van gebruik van vervoermiddelen mét water- en/of voerverzorging per krat

⁵ "Voor pluimvee en als landbouwhuisdier gehouden vogels en konijnen dient passend voeder en water in voldoende hoeveelheden voorhanden te zijn, tenzij het transport korter duurt dan: 12 uur; (...)" (specifieke eis voor pluimvee in Verordening (EG) nr. 1/2005, bijlage I, hoofdstuk 5[2.1]).

⁶ Of van drinkwater wordt voorzien.

Better practices:

Elke slachterij heeft een procedure indien tijden voor voer- en/of wateronthouding dreigen te verstrijken.

Voor de planning worden bijzonderheden (onder andere die op het VKI-formulier), die van invloed (kunnen) zijn op het dierenwelzijn, meegenomen. Bij de planning wordt rekening gehouden met te verwachten extreme weersomstandigheden en worden de betrokken medewerkers vooraf gewaarschuwd als zich extreme weersomstandigheden kunnen voordoen. Hierbij valt te denken aan:

- Chauffeurs worden over te nemen maatregelen geïnformeerd. Hierbij kan gedacht worden aan het hanteren van een lagere bezettingsgraad, lege kratten op hotspots in de wagen, het niet maken van onnodige tussenstops en het contacten van de KLPD en/of de planner bij onverwacht oponthoud;
- Indien nodig wordt het personeel bij de ontvangst vooraf geïnformeerd om extra alert te zijn op dieren met hitte of koudestress en over te nemen maatregelen, zoals extra ventilatie, het uit elkaar plaatsen van de kratten/containers, het koelen van asfalt of de omgeving met water, het creëren van schaduwplaatsen en het uitzetten van een parcours/route voor vrachtwagens die te vroeg aankomen.

De pluimveesector heeft een sectorprotocol voor transport bij extreme temperaturen. Naast dit algemene protocol, hebben de bedrijven hun eigen bedrijfsspecifieke protocol aangepast aan hun bedrijfsvoering. Het sectorprotocol kan daarbij als input gebruikt worden.

Gedurende de slachtdag is contact mogelijk met chauffeurs die het pluimvee aanvoeren, zodat het bedrijf zo goed mogelijk op de hoogte is van eventuele vertragingen, zodat het daarop kan anticiperen. Zo nodig worden eventuele storingen van de slachtlijn gecommuniceerd met leveranciers, transporteurs en met de aanvoerafdeling, zodat deze actie kunnen ondernemen om te voorkomen dat een ophoping plaatsvindt van vrachtwagens met pluimvee of van geloste kratten en containers. Te denken valt aan het niet laden van een koppel, blijven rijden met geladen wagens om voor rijwind te zorgen, of indien mogelijk en nodig uitwijken naar een andere slachterij.

Bij de planning wordt rekening gehouden met gerapporteerde tekortkomingen, zodat herhaling wordt voorkomen.

6 Processchema en risicoanalyse voor het dierenwelzijn

Basis voor de beschrijving van alle processtappen en de acties die daarbij horen, is het processchema. Een standaardprocesschema voor een pluimveeslachterij is niet te geven; hiervoor verschillen de processen tussen bedrijven te veel. Het bedrijf moet daarom een eigen processchema opstellen. Daarvoor kan worden uitgegaan van het schema dat is opgenomen in [bijlage 6](#). Hieruit selecteert het bedrijf zijn eigen processtappen en stelt zo zijn eigen processchema op. Een toelichting op de verschillende processtappen is in onderstaande paragrafen opgenomen.

Het schema in bijlage 6 bevat alle door de Nederlandse slachthuizen gebruikte bedwelmsmethoden. In de wetgeving worden twee vormen van bedwelming onderscheiden:

- "eenvoudige bedwelming", die gevolgd moet worden door een dodingsmethode; en
- "bedwelming", die leidt tot de dood van het dier zonder dat het dier bijkomt (ook als de daaropvolgende verbloeding niet zou plaatsvinden).

Voor de "eenvoudige bedwelming" is ook het aansnijden en verbloeden een kritische processtap die in de analyse moet worden meegenomen. Voor het proces waarin "bedwelming" plaatsvindt is de controle op de bedwelming/ tekenen van leven de laatste kritische processtap.

In onderstaande tabel zijn de diverse processtappen opgenomen met een korte omschrijving van de handelingen die hieronder vallen.

[Bijlage 8](#) geeft een uitgebreid overzicht van de standaardwerkwijze per processtap.

1	Pluimvee ontvangen	Medewerker "ontvangen" ontvangt de dieren. Controle en terugkoppeling conditie dieren na transport. Neemt indien nodig maatregelen om het welzijn te verbeteren. Volgt (HACCP) procedure "welzijn bij aankomst".
2	Pluimvee in vrachtwagens stallen	Indien vrachtwagens niet direct worden gelost, worden deze voor de rustperiode op aangewezen plaatsen neergezet. De verantwoordelijke medewerker controleert de dieren regelmatig en neemt indien nodig maatregelen.
3	Vrachtwagens lossen	De kratten of containers worden uit de vrachtwagens geladen en in de ontvangstruimte of op de losband gezet. Kratten en containers worden rustig verplaatst om opwinding en letsel bij de dieren te voorkomen. De verantwoordelijke medewerker controleert de dieren regelmatig en mogelijk gewonde dieren, of dieren met hitte- of koudestress, worden in hun behoefte voorzien of met voorrang geslacht.
4	Pluimvee in kratten/containers laten rusten/op losband laten verblijven	De volle kratten/containers staan na controle van de dieren in de ontvangstruimte of op de losband. Na de rustperiode worden de dieren uit de ontvangstruimte naar de losband verplaatst. De verantwoordelijke medewerker controleert de dieren regelmatig en mogelijk gewonde dieren, of dieren met hitte- of koudestress, worden in hun behoefte voorzien of met voorrang geslacht.
5	Onbedwelmd pluimvee lossen uit kratten of containers en verplaatsen	De onbedwelmden dieren worden rustig gelost uit de kratten of containers om opwinding en letsel te voorkomen. Na het lossen worden de dieren geïnspecteerd en mogelijk gewonde dieren worden in hun behoefte voorzien of met voorrang geslacht. De dieren worden via transportbanden naar de bedwelmsapparatuur verplaatst.

6	Onbedwelmd pluimvee aanhangen	Medewerkers met de functie "aanhangen levende dieren" hangen de dieren rustig aan de betreffende haken. Afwijkingen worden genoteerd.
7	Aangehangen pluimvee in waterbad bedwelmen	Dieren worden door het waterbad gevoerd en via elektrische stroom bedwelmd. De adequaatheid van de bedwelming wordt continu ⁷ gemonitord en bij afwijkingen wordt de PWO gewaarschuwd en neemt de betreffende medewerker passende maatregelen.
8	Pluimvee 'droog' elektrisch bedwelmen	Het aangehangen pluimvee wordt via elektroden op de kop elektrisch bedwelmd. De dieren worden op een dusdanige manier gefixeerd dat de bewegingen van het dier beperkt worden en tegelijkertijd het dier vermijdbare pijn, vermijdbare angst of vermijdbare opwinding te besparen, teneinde het doeltreffend bedwelmen en doden te vergemakkelijken. De juistheid van de bedwelming wordt continue gemonitord. Bij afwijkingen wordt de PWO gewaarschuwd en neemt de betreffende medewerker passende maatregelen.
9	Pluimvee gasbedwelmen in kratten of containers	De containers of kratten worden in een kamer/tunnel geplaatst, waarna hier via gasbedwelming de dieren verdoofd worden. De adequaatheid van de bedwelming wordt continue gemonitord en bij afwijkingen wordt de PWO gewaarschuwd en passende maatregelen genomen.
10	Bedwelmd pluimvee lossen uit kratten of containers	De bedwelmden dieren worden uit de kratten of containers gehaald om te worden aangehangen. Gecontroleerd wordt of dieren voldoende bedwelmd zijn en anders worden passende maatregelen genomen.
11	Uit kratten of containers gelost pluimvee gasbedwelmen	De dieren worden via een loopband naar de verdover gebracht. Hier worden zij via gasbedwelming verdoofd. De adequaatheid van de bedwelming wordt continue gemonitord en bij afwijkingen wordt de PWO gewaarschuwd en passende maatregelen genomen.
12	Bedwelmd pluimvee aanhangen	De medewerker "aanhangen bedwelmd pluimvee" zorgt dat de dieren zo snel mogelijk worden aangehangen. Door een medewerker in het bezit van een getuigschrift vakbekwaamheid wordt continu ⁷ gecontroleerd of dieren voldoende bedwelmd zijn en anders worden passende maatregelen genomen.
13	Eenvoudig bedwelmd pluimvee aansnijden en verbloeden	Bij de dieren worden ofwel automatisch ofwel handmatig de twee halsslagaders (de toevoerende bloedvaten) doorgesneden. Bij automatisch aansnijden is een medewerker verantwoordelijk voor de controle en het desnoods handmatig doorsnijden van de twee halsslagaders (de toevoerende bloedvaten). Bij handmatig aansnijden controleert de laatste aansnijder alle dieren op juistheid van de snede.

⁷ Het bedrijf beschrijft in haar bedrijfsspecifieke standaardwerkwijzen hoe en hoe vaak de controle op de adequaatheid van de bedwelming plaatsvindt. De frequentie wordt op basis van risico gebaseerd inzicht bepaald.

14	Bedwelmd pluimvee aansnijden en verbloeden	Irreversibel bedwelmd pluimvee kan niet meer bijkomen en daarom gelden de welzijnseisen voor aansnijden (als bedoeld in punt 13) niet voor deze dieren. Wanneer er sprake is van automatisch aansnijden, is controle vanuit kwaliteitsoverwegingen noodzakelijk, waarbij dieren die tekenen van bewustzijn vertonen opgemerkt worden.
----	--	--

De volgende actie is een gevarenanalyse per processtap. Om het productieproces vanuit welzijnsoogpunt te kunnen beheersen, is primair van belang dat per processtap de gevaren voor het welzijn van de dieren bekend zijn.

Alle mogelijke processtappen zijn in de gevarenanalyse van [bijlage 7](#) verder geanalyseerd; hieruit blijkt welke aandachtspunten, controlepunten en normeringen in de standaardwerkwijzen aan de orde moeten komen.

7 Standaardwerkwijzen

Op basis van de gevarenanalyse wordt voor elke processtap een standaardwerkwijze opgesteld waarmee het productieproces beheerst kan worden.

Algemeen geldt dat voor de kwaliteitsbeheersing alle medewerkers op de hoogte moeten zijn van hun taken en verantwoordelijkheden. Om dit te bereiken zijn alle medewerkers adequaat opgeleid en goed geïnstrueerd. Nadere eisen over opleidingen en de administratie hiervan zijn opgenomen in [hoofdstuk 8](#). De verantwoordelijkheden, bevoegdheden en werkwijzen van alle medewerkers worden schriftelijk vastgelegd. De werkwijzen worden op verzoek ter beschikking van de NVWA gesteld. De PWO is verantwoordelijk voor de borging van het systeem door regelmatig te controleren of de medewerkers de voorgeschreven werkwijzen volgen.

In [bijlage 8](#) zijn per processtap in het bedrijf de standaardwerkwijzen ten aanzien van de dierenwelzijnsaspecten opgenomen. Deze kan men gebruiken als hulpmiddel bij het opstellen van eigen werkwijzen. De noodzakelijke beheersmaatregelen vormen de basis voor de verantwoordelijkheden, bevoegdheden en werkwijzen van de medewerkers die bij deze processtap betrokken zijn. Bij het opstellen van de standaardwerkwijzen dient men in ieder geval rekening te houden met de aanbevelingen van de producent van de apparatuur en aan te geven op welke parameters het betrokken personeel moet letten.

Daarnaast dienen in de werkwijzen maatregelen te staan indien uit controle blijkt dat dieren niet voldoende zijn bedwelmd of nog tekenen van leven vertonen na de slacht.

Niet alle beschreven processtappen komen in alle slachterijen voor. Dit komt doordat vier manieren van bedwelmen naast elkaar worden beschreven. De processtappen die samenhangen met de bedwelmingsmethode zijn processtappen 5 tot en met 14.

Bij de verschillende bedwelmingsmethoden zijn de volgende processtappen van toepassing:

- Gasbedwelmig van pluimvee in kratten en containers: processtappen 9, 10, 12 en 14;
- Gasbedwelmig na het lossen van pluimvee uit kratten of containers: processtappen 5, 11, 12 en 14;
- Waterbadbedwelmig: processtappen 5, 6, 7 en 13; voor de niet eenvoudige bedwelmig komt daar processtap 14 bij in plaats van 13;
- Elektrische bedwelmig (niet waterbad): processtappen 5, 6, 8 en 13.

Bij het opstellen van een standaardwerkwijze met betrekking tot de bedwelmig, dient men rekening te houden met de volgende punten:

- De aanbevelingen van de producent;
- Op basis van het beschikbare wetenschappelijke bewijs voor de gebruikte methode aangeven welke cruciale parameters een doeltreffende bedwelmig van de dieren garanderen;
- Vermelden welke maatregelen genomen moeten worden indien controles erop wijzen dat dieren niet voldoende zijn bedwelmd of indien een dier nog tekenen van leven vertoont na de slacht.

7.1 Noodprocedures

Het slachthuis stelt noodprocedures op voor het geval de slachtlijn stagneert. Hierbij moet voorkomen worden dat dieren vermijdbaar lijden. Beschreven moet zijn hoe korte stagnaties en langduriger stagnaties worden opgelost.

In deze noodprocedures wordt opgenomen hoe de back-upapparatuur wordt gebruikt en hoe voorzien wordt in het elders slachten van het pluimvee als storingen langdurig zijn.

Rekening dient te worden gehouden met personeel welke irreversibel bedwelmd pluimvee aanhangt en hiervoor geen getuigschrift vakbekwaamheid heeft. Deze medewerkers kunnen niet worden ingezet voor werkzaamheden met levend pluimvee. Bij storing met CO₂ bedwelmig waarbij wordt overgegaan tot waterbad bedwelmig dient dit goed beschreven te zijn in de noodprocedure. Een voorbeeld van een noodprocedure is opgenomen in [bijlage 9](#).

8 Vakbekwaamheidseisen

Alle medewerkers die werken met levend pluimvee moeten beschikken over een getuigschrift van vakbekwaamheid voor de werkzaamheden die zij uitoefenen. Deze certificaten getuigschriften worden uitgegeven door de SVO of gelijkwaardige instanties.

Het slachthuis controleert of haar medewerkers over de juiste getuigschriften beschikken, welke medewerker welke opleiding gevolgd heeft en houdt dit bij in een opleidingsregister.

Het verplichte getuigschrift geldt expliciet voor medewerkers die bij de volgende activiteiten betrokken zijn:

- Het behandelen en verzorgen van dieren voorafgaand aan het fixeren;
- Het fixeren van dieren met het oog op het bedwelmen of doden;
- Het bedwelmen van dieren;
- Het beoordelen van de effectiviteit van de bedwelming;
- Het aanhaken van levende dieren;
- Het verbloeden van levende dieren;
- Het slachten zonder de voorgeschreven bedwelming, zoals toegestaan voor het slachten overeenkomstig religieuze riten.

Deze verplichting geldt niet voor personeel dat pluimvee aanhangt dat niet-eenvoudig verdoofd is.

Better practices:

Bij medewerkers die irreversibel bedwelmd pluimvee aanhangt, is een medewerker in het bezit van een getuigschrift van vakbekwaamheid aanwezig die controleert of dieren voldoende bedwelmd zijn en anders passende maatregelen neemt.

De certificaten geven aan voor welke categorieën dieren, welke apparatuur en welke activiteiten zij geldig zijn. Ook de Poultry Welfare Officer is in het bezit van een getuigschrift van vakbekwaamheid. Dit getuigschrift bestrijkt alle activiteiten in de slachthuizen waarvoor hij verantwoordelijk is.

In [bijlage 13](#) staat een overzicht van welk certificaat bij welke functie noodzakelijk is.

Ook certificaten uitgegeven door andere EU-landen en goedgekeurd door de bevoegde autoriteit in dat betreffende land worden in Nederland erkend.

Daarnaast is het voor de duur van maximaal 3 maanden mogelijk dat de werkzaamheden worden uitgevoerd door een nieuwe medewerker of personeelslid dat andere taken verricht dan waarvoor hij is opgeleid, met een voorlopig getuigschrift. Zijn werkzaamheden worden dan verricht in de aanwezigheid van en onder rechtstreekse supervisie van een andere medewerker, die wel over een getuigschrift beschikt. Het inschrijfbewijs van de nieuwe medewerker bij de instantie die is goedgekeurd door de bevoegde autoriteit geldt als voorlopig getuigschrift.

Better practices:

Personeel dat werkt met levende dieren op een voorlopig getuigschrift is intern opgeleid waardoor ze voldoende kennis hebben van de interne werkinstructies voor het werken met levende dieren. De interne opleidingen dienen ook opgenomen te zijn in het opleidingsregister.

Better practices:

Het personeel dat met levende dieren werkt, dient minimaal eens in de drie jaar een opfriscursus dierenwelzijn te volgen. Deze mag ook intern georganiseerd worden. De opfriscursus bevat tenminste informatie over de volgende onderwerpen:

- a) Gedrag, fysiologie en welzijn van het dier. Hierbij leert het personeel signalen in het diergedrag of uiterlijk te vertalen naar concrete positieve of negatieve oorzaken van dit gedrag of uiterlijk;
- b) Praktijkvoorbeelden van handelingen van het personeel en het effect hiervan op de dieren.

De opfriscursus wordt gegeven door een (externe of interne) ervaringsdeskundige op het gebied van welzijn en gezondheid van pluimvee en op het gebied van het bedwelmen en doden van kippen.

Medewerkers die zijn belast met het onderhoud en de controle van de apparatuur voor het fixeren of bedwelmen van dieren, zijn daarvoor specifiek opgeleid⁸.

8.1 Opleidingsplan

Per medewerker en per functie worden de benodigde en gevolgde opleidingen opgenomen in een opleidingsplan. Hierbij wordt ook bijgehouden welke opleidingen nog nodig zijn, bijv. omdat een medewerker een voorlopig getuigschrift heeft. Bij de planning van opleidingen wordt er rekening mee gehouden dat een voorlopig getuigschrift slechts drie maanden geldig is. Een voorbeeld van een opleidingsplan is opgenomen als [bijlage 14](#). Dit opleidingsplan kan worden gecombineerd met het opleidingsplan dat op grond van de hygiënewetgeving wordt bijgehouden.

---

⁸ Zie artikel 9 lid 1 van Verordening (EG) nr. 1099/2009.

9 Documentatie

Het bedrijf houdt de volgende gegevens bij:

- De resultaten van controles op de inrichtingseisen, uitgevoerd met de controlelijst opgenomen in [bijlage 4](#);
- De uitgevoerde onderhoudswerkzaamheden aan de fixatie- en bedwelmingsapparatuur (het onderhoudsregister, genoemd in paragraaf 4.2), zie [bijlage 5](#);
- Alle parameters van de bedwelmingsapparatuur die conform de wetgeving moeten worden geregistreerd (zie [bijlage 11](#));
- Alle maatregelen die ter verbetering van het dierenwelzijn zijn genomen; een voorbeeld hiervan is een centraal PWO-register (zie [hoofdstuk 3](#)), opgenomen in [bijlage 3](#);
- De schriftelijke resultaten van de monitoringsprocedure per slachtlijn van het bedwelmen of doden;
- Het resultaat van de bedrijfsspecifieke gevarenanalyse, zie voorbeeld in [bijlage 7](#);
- Een overzicht met standaardwerkwijzen, zie voorbeeld in [bijlage 8](#);
- De getuigschriften en opleidingsplannen van de werknemers, zie voorbeeld in [bijlage 14](#).

Deze gegevens zijn schriftelijk of digitaal bijgehouden. De gegevens worden gedurende ten minste één jaar bewaard en op verzoek ter beschikking aan de NVWA gesteld.

10 Bijlagen

Bijlage 1	Wetgeving, andere informatiebronnen en relevante organisaties	I
Bijlage 2	Beschrijving verantwoordelijkheden, bevoegdheden en werkwijzen <i>poultry welfare officer</i> (PWO)	II
Bijlage 3	PWO-register	IV
Bijlage 4	Initiële controlelijst bouw en inrichting	V
Bijlage 5	Onderhoudsregister	XI
Bijlage 6	Processchema pluimveeslachterij	XII
Bijlage 7	Gevarenanalyse welzijn pluimvee op de slachterij	XIII
Bijlage 8	Standaardwerkwijzen	XXVIII
Bijlage 9	Voorbeeld noodprocedure	XXXIX
Bijlage 10	Voorbeeld standaardwerkwijze doden van dieren	XLI
Bijlage 11	Overzicht bedwelmsmethoden voor pluimvee met cruciale parameters en enkele specifieke voorschriften.....	XLII
Bijlage 12	Voorbeeld monitoring effectiviteit eenvoudige bedwelming met waterbad..	XLVI
Bijlage 13	Overzicht benodigde vakbekwaamheidscertificaten voor medewerkers in de pluimveeslachterij	XLVIII
Bijlage 14	Voorbeeld opleidingsplan personeel	XLIX

Bijlage 1 Wetgeving, andere informatiebronnen en relevante organisaties

Wetgeving

De welzijnseisen die met deze gids worden gedekt komen uit de volgende wettelijke regelingen:

Verordening (EG) Nr. 1099/2009 van de Raad van 24 september 2009 inzake de bescherming van dieren bij het doden

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1484216648759&uri=CELEX:32009R1099>

Verordening (EG) Nr. 853/2004 van het Europees Parlement en de Raad van 29 april 2004 houdende vaststelling van specifieke hygiënevoorschriften voor levensmiddelen van dierlijke oorsprong

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1484216724411&uri=CELEX:32004R0853>

Verordening (EG) Nr. 1/2005 van de Raad van 22 december 2004 inzake de bescherming van dieren tijdens het vervoer en daarmee samenhangende activiteiten

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1484216760620&uri=CELEX:32005R0001>

Wet dieren

<http://wetten.overheid.nl/BWBR0030250/>

Besluit houders van dieren

<http://wetten.overheid.nl/BWBR0035217>

Regeling houders van dieren

<http://wetten.overheid.nl/BWBR0035248>

Relevante organisaties

Vereniging van de Nederlandse Pluimveeverwerkende Industrie (NEPLUVI): www.nepluvi.nl

Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA): www.nvwa.nl

SVO Opleiding voor de vleessector (SVO): www.svo.nl

European Food Safety Authority (EFSA): <http://www.efsa.europa.eu/>

Wageningen Universiteit en Research Centre (WUR): www.wur.nl

Food and Agriculture Organization (FAO): www.fao.com

De Dierenbescherming: www.dierenbescherming.nl

Bijlage 2 Beschrijving verantwoordelijkheden, bevoegdheden en werkwijzen *poultry welfare officer* (PWO)

Verantwoordelijkheden

De verantwoordelijkheden van de PWO worden opgenomen in de standaardwerkwijzen van het slachthuis en op een effectieve wijze onder de aandacht van het betreffende personeel gebracht. De PWO is er verantwoordelijk voor dat personeel in de pluimveeslachterij werkt volgens de standaardwerkwijze, voor zover deze werkwijze is gericht op het bewaken van het dierenwelzijn vanaf het moment dat de dieren op de slachterij worden aangevoerd (procedure "welzijn bij aankomst") tot het moment dat de dieren geslacht zijn.

- De PWO is verantwoordelijk voor alle activiteiten ter beheersing van het dierenwelzijn en voor het nemen van maatregelen bij afwijkingen.
- De PWO is verantwoordelijk voor de vastlegging van zijn bevindingen en corrigerende acties en voor de rapportage daarvan aan de directie/locatiemanager.
- De PWO is verantwoordelijk voor het toepassen van maatregelen om herhaling te voorkomen.

NEPLUVI heeft een code geschreven waarin de borging van het dierenwelzijn in de pluimveeslachterij beschreven. In deze code wordt ingegaan op de uit te voeren processtappen, de bijbehorende standaardwerkwijzen en de rol van de PWO. Deze code is te vinden op www.nepluvi.nl/xxxxxx.

Daarnaast kan de PWO gebruikmaken van het cameratoezicht dat aanwezig is op de slachterij. Cameratoezicht wordt gebruikt om toezicht te houden op de dieren gedurende de volgende processen:

- a. tijdens het afladen van dieren in de ontvangstruimte,
- b. tijdens het bedwelmen, inclusief de aankomst bij de bedwelgingsplaats,
- c. tijdens het ophangen van de dieren na bedwelming, en
- d. tijdens het verbloeden van de dieren.

De camera's zijn zo gepositioneerd dat er te allen tijde vrij zicht is op de processen waar toezicht op wordt gehouden. Het is mogelijk om de beelden van alle camera's te allen tijde via één of meerdere monitors duidelijk te zien.

Bevoegdheden

De PWO is bevoegd personeel dat omgaat met levend pluimvee bindende aanwijzingen te geven of in te grijpen indien zich een welzijnsaantasting of risico tot welzijnsaantasting voordoet. Deze aanwijzingen kunnen onder meer de werkwijzen van het personeel en de instellingen van apparatuur betreffen. De PWO heeft de bevoegdheid het slachtproces te vertragen of tijdelijk stop te zetten.

Werkwijzen

De PWO voert systematisch op elke zending pluimvee een controle van de welzijnsomstandigheden van de dieren bij aankomst uit. De werkwijze hiervoor is opgenomen in de HACCP-procedure 'Welzijn bij Aankomst'. Hij kan personen aanwijzen die deze controle in plaats van hem verrichten en die rechtstreeks aan hem rapporteren. Tijdens het slachtproces is op de werkvloer bij de levende dieren in het slachthuis te allen tijde minimaal één functionaris voor het dierenwelzijn aanwezig met een geldig certificaat.

De PWO controleert of personeel dat omgaat met levend pluimvee, werkt volgens de standaardwerkwijze. Als hij afwijkingen of een risico daarop constateert of als hij daarover door medewerkers is gealarmeerd, neemt hij corrigerende maatregelen.

Als waarnemingen aan het aangevoerde pluimvee (zoals niet-nuchter zijn, stress of uitputting, verwondingen of het aantal DOA's) daartoe aanleiding geven, zorgt de PWO dat actie wordt ondernomen. Naar de dieren toe bepaalt hij welke maatregelen worden genomen, zoals bijvoorbeeld het geven van extra rust of juist met voorrang geslacht worden. De PWO koppelt de waarnemingen en de maatregelen terug in de richting van de leverancier van het levende pluimvee en legt de bevindingen en de genomen maatregelen vast.

De PWO rapporteert over zijn bevindingen aan de directie/locatiemanager. Hij registreert de genomen corrigerende maatregelen. Dit register wordt minimaal één jaar bewaard en wordt op verzoek ter beschikking gesteld aan de NVWA.

Bijlage 4 Initiële controlelijst bouw en inrichting

In onderstaande tabel zijn wetsartikelen opgenomen waar de letterlijke tekst terug te vinden is. Exploitanten dienen altijd artikel 3 van Verordening (EG) nr. 1099/2009 in acht te nemen en dieren elke vermijdbare vorm van pijn spanning of lijden te besparen.

Deze eisen zijn per 8 december 2019 van toepassing op alle slachthuizen.

Controle uitgevoerd door:

Datum:

Voorzieningen	Aanwezig en functioneel ja/nee	Corrigerende maatregel of planning aanpassing
Algemeen		
Slachthuizen voor pluimvee hebben een lokaal of overdekte ruimte voor de ontvangst van de dieren en voor hun inspectie voor het slachten		
Ventilatiesystemen zijn zodanig ontworpen, geïnstalleerd en onderhouden dat het welzijn van de dieren continu is gewaarborgd; hierbij wordt rekening gehouden met het verwachte scala aan weersomstandigheden.		
Indien gebruikgemaakt moet worden van mechanische ventilatiemiddelen, dienen een waarschuwingssysteem en noodvoorzieningen beschikbaar te zijn met het oog op een storing in of uitval van die mechanische ventilatie.		
Onderbrengvoorzieningen zijn zodanig ontworpen en geïnstalleerd dat het risico van letsel voor dieren zo klein mogelijk is, waarbij:		
- vervuiling van het pluimvee zoveel mogelijk wordt voorkomen;		
- verwonding van het pluimvee zoveel mogelijk wordt voorkomen;		
- te hoge en te lage temperaturen, temperatuurschommeling en en tocht zoveel mogelijk worden voorkomen;		
- lawaai en plotselinge veranderingen in de verlichting zoveel mogelijk worden voorkomen;		

Voorzieningen	Aanwezig en functioneel ja/nee	Corrigerende maatregel of planning aanpassing
- andere dieren het pluimvee niet kunnen benaderen.		
Voorzieningen voor het lossen van containers/kratten en uitladen van dieren		
Voorzieningen voor het lossen (met inbegrip van de vloeren, transportbanden, kantelsysteem etc.) zijn zo ontworpen, gebouwd, onderhouden en gebruikt dat tijdens de verplaatsing van de dieren vermijdbaar letsel en lijden wordt voorkomen en opwinding en stress tot een minimum worden beperkt.		
Voorzieningen voor het lossen, met inbegrip van de vloeren, zijn zo ontworpen, gebouwd, onderhouden en gebruikt dat de veiligheid van de dieren wordt gewaarborgd.		
Tijdens het lossen is passende verlichting aanwezig.		
Onderbrengvoorzieningen		
Als wagens met pluimvee worden gestald, is daarvoor een aangewezen plaats aanwezig.		
Als kratten of containers met pluimvee na lossen voor een rustperiode worden gestald, is daarvoor voldoende ruimte aanwezig.		
Ventilatiesystemen zijn voldoende om het welzijn van pluimvee te waarborgen, ook bij warm weer.		
Ventilatiesystemen zijn goed onderhouden.		
Een waarschuwingssysteem en noodvoorzieningen bij uitval van mechanische ventilatie zijn aanwezig en functioneel.		
Onderbrengvoorzieningen zijn zodanig ontworpen dat de dieren niet te lijden hebben van een langdurig gebrek aan voer of drinkwater		

Voorzieningen	Aanwezig en functioneel ja/nee	Corrigerende maatregel of planning aanpassing
Onderbrengvoorzieningen zijn zodanig ontworpen en geïnstalleerd dat het risico van letsel voor de dieren zo klein mogelijk is en er zo weinig mogelijk plotse geluiden zijn.		
Onderbrengvoorzieningen zijn zodanig ontworpen en geïnstalleerd dat de buitenste dieren in de kratten gemakkelijk geïnspecteerd kunnen worden. Er wordt voorzien in passende vaste of mobiele verlichting zodat de dieren te allen tijde kunnen worden geïnspecteerd. Hierbij wordt er vanuit gegaan dat de dieren voor transport op gezondheid zijn gecontroleerd.		
Onderbrengvoorzieningen zijn voorzien van vaste of mobiele verlichting.		
Onderbrengvoorzieningen kunnen goed worden gereinigd en gedesinfecteerd.		
Afvalwater van onderbrengvoorzieningen wordt hygiënisch afgevoerd.		
Aanvullende specifieke eisen voor elektrische bedwelmings-apparatuur (uitgezonderd waterbadbedwelmings-apparatuur)		
Cruciale elektrische parameters per dier zijn voor het personeel zichtbaar.		
Spanning en stroomsterkte worden per dier geregistreerd.		
Geregistreerde elektrische parameters per dier worden één jaar bewaard.		
Een systeem is aanwezig waarmee op zichtbare of hoorbare wijze wordt aangegeven hoelang het apparaat contact maakt met het dier.		
Er is een zichtbaar en hoorbaar alarm aanwezig dat in werking treedt als de beoogde duur van de bedwelmings niet wordt bereikt.		

Voorzieningen	Aanwezig en functioneel ja/nee	Corrigerende maatregel of planning aanpassing
Automatische bedwelmingsapparatuur levert een constante stroom.		
Uitrusting voor bedwelming waarbij dieren onbedwelmd aan haken worden gehangen		
Er is een systeem om te zorgen dat de haken waaraan pluimvee wordt opgehangen, nat zijn. Dit systeem functioneert naar behoren.		
Pluimvee aan de aanhaaklijn wordt nergens belemmerd.		
Pluimvee aan de aanhaaklijn wordt nergens aan extra stress (b.v. door licht of geluiden) blootgesteld.		
Pluimvee hangt niet langer dan één minuut bij bewustzijn aangehangen. <i>(N.B.: voor eenden, ganzen en kalkoenen geldt een periode van twee minuten)</i>		
Bij storingen kunnen de dieren over de volle lengte van de aanhaaklijn (tot aan de toegang tot de broeibak) gemakkelijk van de slachtlijn verwijderd worden.		
De omvang en de vorm van de metalen haken zijn afgestemd op de poten van het te slachten pluimvee zodat een elektrisch contact gewaarborgd is zonder dat de dieren daardoor pijn lijden.		
Gebruik van de haken leidt niet tot onnodige letsels of kneuzingen van het pluimvee. Dieren mogen niet worden aangehaakt als zij te klein zijn of indien het aanhaken naar alle waarschijnlijkheid tot pijn lijdt, dan wel bestaande pijn vergroot (zoals bij zichtbaar gewonde dieren).		
Haken vertonen geen beschadigingen die het welzijn van het pluimvee benadelen.		

Aanvullende eisen voor waterbadbedwelming		
De vereiste minimale stroomsterkte dient te worden toegepast. De dieren worden minimaal 4 seconden aan de stroomsterkte blootgesteld		
Er is een elektrisch geïsoleerde toegangsvlonder aanwezig, welke zodanig is ontworpen en gebouwd dat er bij de toegang geen water kan overlopen.		
Het waterbad is zodanig ontworpen dat de diepte gemakkelijk kan worden aangepast.		
De elektroden zijn aangebracht over de volle lengte van het waterbad.		
De haken staan bij het passeren van het water in constant contact met de geaarde geleider.		
Er is een borstgeleiderail aangebracht vanaf het aanhaakpunt tot aan de waterbadbedwelmer.		
Bij bandstoringen zijn dieren in het waterbad goed bereikbaar om ze te laten verbloeden.		
Cruciale elektrische parameters (spanning, stroomsterkte en frequentie) zijn voor het personeel zichtbaar.		
Cruciale elektrische parameters (spanning, stroomsterkte en frequentie) worden geregistreerd.		
Geregistreerde cruciale elektrische parameters (spanning, stroomsterkte en frequentie) worden ten minste één jaar bewaard.		
Uitrusting voor bedwelming van pluimvee met gas		
Gasbedwelgingsinstallaties en transportbanden zijn zodanig ontworpen en gebouwd dat de gasbedwelming optimaal kan worden toegepast.		

Gasbedwelmingsinstallaties en transportbanden zijn zodanig ontworpen en gebouwd dat letsel of kneuzingen bij de dieren worden voorkomen <i>(zolang dieren bij bewustzijn zijn)</i> .		
De installatie is voorzien van faciliteiten om de gasconcentratie en de blootstellingsduur voortdurend te meten, weer te geven en te registreren.		
De installatie geeft een duidelijk zichtbaar en hoorbaar waarschuwingssignaal wanneer de gasconcentratie onder het vereiste niveau daalt.		
Het display met de weergave van de gasconcentratie en de blootstellingsduur is goed zichtbaar voor het personeel.		
De gegevens over de gasconcentratie en de blootstellingsduur worden ten minste één jaar bewaard.		
De gasbedwelmingsinstallatie is zodanig ontworpen dat de dieren zelfs bij de maximaal toegestane verwerkingscapaciteit nog kunnen gaan liggen zonder dat zij over elkaar heen komen te liggen		

Bijlage 6 Processchema pluimveeslachterij

Pluimvee ontvangen (1)

Pluimvee in vrachtwagens of kratten/containers stallen (2)

Eenvoudige bedwelming		Niet-eenvoudige bedwelming (leidt tot de dood)		
Waterbadbedwelming	Elektrische bedwelming niet waterbad	Gasbedwelming in kratten of containers	Gasbedwelming bij op de band geplaatste dieren	Waterbadbedwelming (30 Hz of lager)
Onbedwelmd pluimvee lossen uit kratten of containers en verplaatsen (3)	Onbedwelmd pluimvee lossen uit kratten of containers en verplaatsen (3)		Onbedwelmd pluimvee lossen uit kratten of containers en verplaatsen (3)	Onbedwelmd pluimvee lossen uit kratten of containers en verplaatsen (3)
Onbedwelmd pluimvee aanhangen (4)	Onbedwelmd pluimvee aanhangen (4)			Onbedwelmd pluimvee aanhangen (4)
Aangehangen pluimvee in waterbad bedwelmen (5)	Aangehangen pluimvee "droog" elektrisch bedwelmen (6)	Pluimvee gasbedwelmen in kratten of containers (7)	Uit kratten of containers gelost pluimvee bedwelmen (9)	Aangehangen pluimvee in waterbad bedwelmen (5)
		Bedwelmd pluimvee lossen uit kratten of containers (8)		
		Bedwelmd pluimvee aanhangen (10)	Bedwelmd pluimvee aanhangen (10)	

Eenvoudig bedwelmd pluimvee aansnijden en verbloeden (11)

Bedwelmd pluimvee aansnijden en verbloeden (12)

Einde (naar uitslachtproces)

Bijlage 7 Gevarenanalyse welzijn pluimvee op de slachterij

In deze bijlage treft u voorbeelden aan hoe u de gevarenanalyse van de verschillende processtappen vorm zou kunnen geven. In de analyse geldt dat bij iedere overschrijding er maatregelen genomen dienen te worden om herhaling te voorkomen.

Indien in onderstaand schema gesproken wordt over een werkinstructie, dient deze in ieder geval te bevatten: de parameters, kritische grenzen en maatregelen bij overschrijdingen.

Gevaar	Beheersmaatregel	Wijze van controle	Frequentie	Richtwaarde/actiegrens	Registratie	Maatregel bij afwijking
Algemeen						
Bij storingen wordt het welzijn van het pluimvee benadeeld.	Storingsprocedure	Visueel	Iedere storing	Zie storingsprocedure	Registratie afwijkingen in bedrijfssysteem	Melden aan PWO Pluimvee zo snel mogelijk slachten of afvoeren naar back-up slachter
Processtap 1: Pluimvee ontvangen						
Indien kritische punten uit de procedure "welzijn bij aankomst" (zie o.a. onderstaand) niet bevredigend zijn, dient dit direct aan de NVWA gemeld te worden en moeten maatregelen worden genomen om de situatie te verbeteren en herhaling te voorkomen.						

Gevaar	Beheersmaatregel	Wijze van controle	Frequentie	Richtwaarde/actiegrens	Registratie	Maatregel bij afwijking
Welzijnsomstandigheden van het aangevoerde pluimvee zijn onvoldoende (gewond/hitte stress/koude stress/etc.).	<p>Werken volgens instructies, let met name op;</p> <ul style="list-style-type: none"> - Dode dieren; - Ernstig gewonde dieren; - Beklemde dieren; - Rugliggers; - Hittestress; - Koudestress. <p>Routinematige inspectie van kratten/containers.</p> <p>Goede training personeel en aanwezigheid PWO.</p>	Visueel	ledere vrachtwagen	<p>Welzijn is bevredigend.</p> <p>Richtwaarde: Afwezigheid van de genoemde punten onder beheersmaatregel.</p>	Registratie afwijkingen in bedrijfssysteem	<p>Melden aan PWO</p> <p>Direct verhelpen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ernstig gewonde dieren direct doden; - Beklemde dieren bevrijden; - Rugliggers rechtop zetten; - Bij hitte: zorgen voor schaduw, goede ventilatie en eventueel verneveling, zo kort mogelijke transport- en wachttijden; - Bij koude: maatregelen nemen om de dieren hiertegen te beschermen. <p>Melden aan betrokkenen eerder in de keten.</p> <p>Bij herhaalde tekortkomingen passende maatregelen richting leverancier (kortingen, beëindiging contract).</p>
Transporttijd te lang. Voor pluimvee geldt, de transporttijd is de periode van het moment van vertrek, tot aankomst op de eindbestemming.	Planning	Administratief (afleverbonnen)	ledere vrachtwagen	Periode tussen het tijdstip van vertrek en aankomst op de eindbestemming bedraagt maximaal 12 uur (wettelijke norm).	Registratie afwijkingen in bedrijfssysteem	<p>Melden aan PWO</p> <p>Pluimvee zo snel mogelijk slachten</p> <p>Melden aan leverancier</p> <p>Bij herhaalde tekortkomingen passende maatregelen richting leverancier (kortingen, beëindiging contract)</p>

Gevaar	Beheersmaatregel	Wijze van controle	Frequentie	Richtwaarde/actiegrens	Registratie	Maatregel bij afwijking										
Aanvoer voor transport ongeschikte dieren	Leveringsvoorwaarden Routinematige inspectie van kratten/containers Goede training personeel en aanwezigheid PWO	Bepalen % DOA's bij aanhangen NB: afwijkende percentages DOA's kunnen ook wijzen op andere tekortkomingen bij de aanvoer; de oorzaken worden nader onderzocht	leder koppel	Richtwaarden: - % DOA's vleeskuikens < 0,25% - % DOA's kippen < 0,5% Actiegrenzen - % DOA's > 0,5 % melding NVWA - % DOA's vleeskuikens > 1% - % DOA's kippen > 1%	Registratie afwijkingen in bedrijfssysteem	Melden aan PWO Melding aan leverancier Pluimvee zo snel mogelijk slachten Oorzaak nagaan en oplossen										
Aanvoer gewond/bekneld pluimvee (vangletsel)	Werken volgens - werkinstructie pluimveehouder - Werkinstructie vangploeg - Welzijnscontrole bij aanvoer, met name: - Beknelde dieren; - Ernstig gewonde dieren; - Controle aan de slachtlijn. Routinematige inspectie van kratten/containers. Goede training personeel en aanwezigheid PWO.	- Bij aankomst op de slachterij en na afladen/lossen. - Visueel aan de slachtlijn conform beoordelingssysteem vleeskuikens van IKB (100 dieren per vrachtwagen; 50 op 1/3 van het koppel; 50 op 2/3 van het koppel) Dit geldt voor alle pluimvee	ledere zending wordt systematisch bij aankomst beoordeeld Minimaal per koppel	Geen beknellingen Richtwaarde en actiegrens sluiten aan bij het interventiebeleid van de NVWA dat geldt op de datum waarop deze gids gepubliceerd is.	Formulier welzijn bij aankomst Standaardregistratie in systeem registratie karkasafwijkingen	Melden aan PWO Bekneld pluimvee bevrijden Gewond pluimvee zo snel mogelijk slachten of een andere maatregel nemen om de dieren in hun behoefte te voorzien. Melden aan leverancier										
Beladingsgraad te hoog	Planning Werken volgens - werkinstructie pluimveehouder - werkinstructie vangploeg - laadinstructie planning Routinematige inspectie van kratten/containers	Administratief bij ontvangst aan de hand van nettogewicht en beladingscapaciteit vrachtwagen	ledere vrachtwagen	Bedrijfslijst normen aantal stuks pluimvee per type container/lade/krat per gewichtscategorie, afgeleid van normering max. beladingsdichtheid: <table border="1" data-bbox="1279 1029 1576 1177"> <thead> <tr> <th>Gewicht pluimvee (kg/stuk)</th> <th>Oppervlakte (cm² per kg)</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>< 1,6</td> <td>180-200</td> </tr> <tr> <td>1,6 tot < 3</td> <td>160</td> </tr> <tr> <td>3 tot < 5</td> <td>115</td> </tr> <tr> <td>> 5</td> <td>105</td> </tr> </tbody> </table> N.B.: Bij extreem weer gelden aangepaste normen betreffende de minimale oppervlakte per dier.	Gewicht pluimvee (kg/stuk)	Oppervlakte (cm ² per kg)	< 1,6	180-200	1,6 tot < 3	160	3 tot < 5	115	> 5	105	Registratie in beoordelingsformulier	Melden aan PWO Pluimvee zo snel mogelijk slachten Melden aan leverancier. Corrigeren voor andere vrachtwagens van het koppel indien het vangen nog gaande is.
Gewicht pluimvee (kg/stuk)	Oppervlakte (cm ² per kg)															
< 1,6	180-200															
1,6 tot < 3	160															
3 tot < 5	115															
> 5	105															

Gevaar	Beheersmaatregel	Wijze van controle	Frequentie	Richtwaarde/actiegrens	Registratie	Maatregel bij afwijking
Pluimvee niet beschermd tegen ongunstige weersomstandigheden	<p>Werken volgens werkinstructie chauffeur (afdekken)</p> <p>Routinematige inspectie van kratten/containers</p> <p>Goede planning om de wachttijd te minimaliseren</p> <p>Goede training personeel en aanwezigheid PWO</p> <p>Hierbij valt te denken aan:</p> <ul style="list-style-type: none"> - beladingsgraad is aangepast aan warm weer - bij warm weer blijven vrachtwagens in beweging of worden zij (extern) geventileerd en eventueel verneveld - er wordt schaduw voorzien voor stilstaande wagens - bij neerslag wordt pluimvee afgeschermd - bij koudestress worden de zeilen gesloten 	Visueel bij ontvangst: hijgen en wijd zitten bij hittestress, of juist samenkruijen bij koudestress	ledere vrachtwagen (als daar aanleiding voor is, maar zeker wanneer de temperatuur boven de 27 °C of onder de -10 °C uitkomt)	<p>Adequate beschermingsmaatregelen zijn getroffen</p> <p>Dieren vertonen geen tekenen van koude- of hittestress</p>	Registratie afwijkingen in bedrijfssysteem	<p>Melden aan PWO</p> <p>Beheersmaatregelen doorvoeren:</p> <p>Pluimvee zo snel mogelijk slachten</p> <p>Melding aan leverancier</p>
Processtap 2: Pluimvee in vrachtwagens stallen						

Gevaar	Beheersmaatregel	Wijze van controle	Frequentie	Richtwaarde/actiegrens	Registratie	Maatregel bij afwijking
Pluimvee niet beschermd tegen ongunstige weersomstandigheden	<p>Werken volgens werkinstructie chauffeur/wagens stallen (afdekken/verwarmen c.q. verkoeling geven)</p> <p>Planning: houd rekening met de warmste/koudste momenten van de dag</p> <p>Routinematige inspectie van kratten/containers</p> <p>Goede training personeel en aanwezigheid PWO</p> <p>Hierbij valt te denken aan:</p> <ul style="list-style-type: none"> - beladingsgraad is aangepast aan warm weer - bij warm weer blijven vrachtwagens in beweging of worden zij (extern) geventileerd en eventueel verneveld - er wordt schaduw voorzien voor stilstaande wagens - bij neerslag wordt pluimvee afgeschermd - bij hitte- of koudestress wordt de wachttijd zo kort mogelijk gehouden. Dieren die meer lijden kunnen met voorrang worden uitgeladen. 	Visueel (dier): extreem hijgen en wijd zitten bij hittestress, of juist samenkruijen en opgezette veren bij koudestress	Iedere vrachtwagen (als daar aanleiding voor is, maar zeker wanneer de temperatuur boven de 27 °C of onder de -10 °C uitkomt)	<p>Adequate beschermingsmaatregelen zijn getroffen</p> <p>Dieren vertonen geen tekenen van koude- of hittestress</p>	Registratie afwijkingen in bedrijfssysteem	<p>Melden aan PWO</p> <p>Beheersmaatregelen doorvoeren:</p> <p>Pluimvee zo snel mogelijk slachten</p> <p>Melding aan leverancier</p>
Processtap 3: Kratten of containers lossen van de vrachtwagen						

Gevaar	Beheersmaatregel	Wijze van controle	Frequentie	Richtwaarde/actiegrens	Registratie	Maatregel bij afwijking
Pluimvee raakt gewond door vallen of stoten van kratten/containers	Werken volgens werkinstructie kratten/containers lossen (met name behoedzaam werken en kratten/containers horizontaal houden) Goede training personeel en aanwezigheid PWO Goed onderhoud van materieel	Visueel (dier)	Iedere vrachtwagen	Verplaatsen van kratten/containers leidt niet tot verwondingen. Schokken en heftige stoten komen niet voor.	Registratie afwijkingen in PWO-register	Melden aan PWO Personeel nader instrueren
Pluimvee raakt gestrest door onrustige behandeling	Werken volgens werkinstructie kratten/containers lossen (met name rustig werken en de kratten/containers horizontaal houden) Goede training personeel en aanwezigheid PWO Goed onderhoud van materieel	Visueel (dier)	Iedere vrachtwagen	Dieren zijn rustig; er is geen sprake van overmatige (stress)vocalisaties. Schokken en heftige stoten komen niet voor.	Registratie afwijkingen in PWO-register	Melden aan PWO Personeel nader instrueren
Processtap 4: Pluimvee in kratten of containers laten rusten / op losband laten verblijven						
Pluimvee raakt gestrest of gewond door vallen of stoten van kratten/containers	Werken volgens werkinstructie kratten/containers stallen (rustig werken, kratten/containers stabiel neerzetten, met als doel om gedurende de rustperiode onaangeroerd te blijven staan) Goede training personeel en aanwezigheid PWO	Visueel (dier)	Continu, minimaal 2 x per dag	Verplaatsen van kratten/containers leidt niet tot verwondingen. Dieren zijn rustig; er is geen sprake van overmatige (stress)vocalisaties.	Registratie afwijkingen in PWO-register	Melden aan PWO Personeel nader instrueren Ernstig gewond pluimvee direct doden

Gevaar	Beheersmaatregel	Wijze van controle	Frequentie	Richtwaarde/actiegrens	Registratie	Maatregel bij afwijking
Pluimvee raakt gestrest door lawaai	Werken volgens werkinstructie kratten/containers stallen (rustig werken, kratten/containers zijn op de juiste plaatsen gestald, staan stabiel, met als doel om gedurende de rustperiode onaangeroerd te blijven staan, lawaai van materieel en schreeuwen vermijden) Goede training personeel en aanwezigheid PWO	Visueel (dier)	Continu, minimaal 2 x per dag	Dieren zijn rustig; er is geen sprake van overmatige (stress)vocalisaties.	Registratie afwijkingen in PWO-register	Melden aan PWO Personeel nader instrueren
Pluimvee ontsnapt uit kratten/containers en loopt los rond	Werken volgens werkinstructie kratten/containers stallen Kapotte kratten/containers repareren of uit roulatie halen	Visueel	Continu	Er is geen loslopend pluimvee aanwezig	Registratie afwijkingen in PWO-register	Melden aan PWO Loslopend pluimvee onmiddellijk naar de bedwelgingsplaats brengen, bij ernstige verwondingen direct doden De oorzaak wordt opgespoord en opgelost
Pluimvee heeft te lijden van ongunstig klimaat (tocht, te hoge of lage temperaturen)	Voorschriften onderbrengvoorzieningen Klimaatbeheersing die het klimaat dusdanig aan kan passen zodat de dieren geen hittestress of koudestress ervaren. - Routinematige inspectie van kratten/containers Goede training personeel en aanwezigheid PWO	Visueel (dier)	Continu, minimaal 2 x per dag	Het koppel vertoont geen signalen van vermijdbaar leed als gevolg van ernstige klimaatomstandigheden.	Registratie afwijkingen in PWO-register	Melden aan PWO Inrichting onderbrengvoorzieningen aanpassen Klimaat aanpassen Dieren die ernstig lijden met voorrang slachten.

Gevaar	Beheersmaatregel	Wijze van controle	Frequentie	Richtwaarde/actiegrens	Registratie	Maatregel bij afwijking
Pluimvee rust onvoldoende lang	Werken volgens planning.	Administratief	leder koppel	Pluimvee is bij begin volgende processtap voldoende rustig (geen gefladder, geen stressvocalisaties *). * hierbij wordt bedoeld: geen overmatig gefladder/gekamel als uiting van onrust. Enig gefladder en vocalisatie valt onder het normale gedragspatroon van pluimvee.	Registratie afwijkingen in PWO-register	Melden aan PWO Planning aanpassen Personeel nader instrueren
Pluimvee lijdt onder langdurig gebrek aan voer en/of water	Transporttijd en wachttijd op slachterij bijhouden Routinematige inspectie van kratten/containers	Visueel is lastig te beoordelen voor dorst en honger, dus administratief.	leder koppel	Maximaal 12 uur zonder water. Maximaal 24 uur zonder voer, m.u.v. vleeskuikens welke max. 12 uur zonder voer. Op warme dagen moet de periode zonder water zo kort mogelijk zijn.	Registratie afwijkingen in PWO register	Aanpassen planning om herhaling te voorkomen Dieren zo spoedig mogelijk slachten Drenken van de dieren.
Processtap 5: Onbedwelmd pluimvee lossen uit kratten of containers						
Pluimvee raakt gewond of gestrest door ruw uithalen van kratten/containers	Werken volgens werkinstructie lossen pluimvee uit kratten/containers, met.name: - rustig werken; - vermoeidheid personeel voorkomen; - lawaai vermijden. Gebruik kratten/containers met voldoende ruime openingen om de dieren eruit te halen. Kapotte kratten/containers worden apart gehouden en gerepareerd of niet meer gebruikt Goede training personeel en aanwezigheid PWO	Visueel (dier)	ledere container	Uithalen van kratten/containers leidt niet tot verwondingen. Geen onrust bij het pluimvee zichtbaar (geen gefladder, geen stressvocalisaties*). * hierbij wordt bedoeld: geen overmatig gefladder/gekamel als uiting van onrust. Enig gefladder en vocalisatie valt onder het normale gedragspatroon van pluimvee.	Registratie afwijkingen in PWO-register	Melden aan PWO Personeel nader instrueren Als probleem blijft bestaan: proces evalueren en waar nodig aanpassen

Gevaar	Beheersmaatregel	Wijze van controle	Frequentie	Richtwaarde/actiegrens	Registratie	Maatregel bij afwijking
Pluimvee raakt gewond of gestrest door ruw automatisch legen in de kantelaar	Afstelling kantelaar Goede training personeel en aanwezigheid PWO	Visueel (dier)	Iedere container	Pluimvee wordt niet ruw behandeld (valt niet ruw naar beneden en mag niet lijden). Geen onrust bij het pluimvee zichtbaar (geen heftige bewegingen of vermijdbare plotselinge geluiden)	Registratie afwijkingen	Melden aan PWO Kantelaar beter afstellen
Pluimvee raakt gestrest/gewond door verplaatsing op de lopende banden	Indeling en afstelling lopende banden Goede training personeel en aanwezigheid PWO	Visueel (dier)	Periodiek	Dieren verplaatsen rustig, zonder tegen de randen van de band te stoten (door scherpe bochten) en hebben voldoende ruimte zonder op elkaar te liggen.	Registratie afwijkingen	Melden aan PWO Bij herhaling: aanpassen banden
Pluimvee blijft achter in container	Nacontrole Goede training personeel en aanwezigheid PWO	Geautomatiseerd of visueel (dier)	Iedere container	Geen achterblijvend pluimvee	Registratie afwijkingen	Personeel nader instrueren Melden aan PWO
Processtap 6: Onbedweldmd pluimvee aanhangen						
Pluimvee raakt gewond, lijdt pijn of raakt gestrest door aanhangen	Werken volgens werkinstructie, met name: - rustig werken; - vermoeidheid personeel voorkomen; - geen gewonde dieren aanhangen; - dieren aan beide poten aanhangen; - lawaai vermijden; Indien direct uit kratten wordt aangehangen: Kratten/containers staan zo dicht mogelijk bij aanhangplaats voor arbeidsgemak en om de tijd dat dieren ondersteboven hangen zo kort mogelijk te houden. De tijd tussen aanhangen en bedwelmen is zo kort mogelijk. Goede training personeel en aanwezigheid PWO	Visueel (dier)	Continu, minimaal 2 x per dag	Aanhangen gebeurt rustig, zonder dat het pluimvee gewond of opgewonden raakt.	Registratie afwijkingen	Melden aan PWO Personeel nader instrueren Gewonde dieren op een andere wijze bedwelmen of doden Proces aanpassen

Gevaar	Beheersmaatregel	Wijze van controle	Frequentie	Richtwaarde/actiegrens	Registratie	Maatregel bij afwijking
Pluimvee raakt gewond door beschadigde haken	Werken volgens werkinstructie (beschadigde haken niet gebruiken) Goede training personeel en aanwezigheid PWO	Visueel (dier)	Continu, minimaal 2x per dag	Aanhangen van pluimvee leidt niet tot verwondingen. Haken met beschadigingen die tot verwonding van het pluimvee kunnen leiden, worden niet gebruikt (deze haken worden verwijderd)	Registratie afwijkingen	Melden aan PWO Personeel nader instrueren Verwond pluimvee doden Beschadigde haken alsnog markeren en zo snel mogelijk verwijderen
Dieren hebben een afwijkend formaat waardoor bedwelmen en/of aansnijden/verbloeden kan mislukken	Werken volgens werkinstructie (afstellen apparatuur op grootte van de dieren, te kleine dieren niet aanhangen maar apart doden) Goede training personeel en aanwezigheid PWO	Visueel (dier)	Ieder dier, bij aanhangen	Het formaat van de dieren leidt niet tot het (meer dan incidenteel) missen van bedwelmen en/of aansnijden	Registratie afwijkingen	Melden aan PWO Personeel nader instrueren tot betere selectie dieren namelijk te kleine dieren op een andere wijze bedwelmen/doden Indien nodig proces stilleggen Indien nodig apparatuur beter afstellen
Processtap 7: Aangehangen pluimvee in waterbad bedwelmen						
Bedwelming onvoldoende door onjuiste instelling apparatuur	Werken volgens werkinstructie (m.n. "cruciale parameters" van Verordening (EG) nr. 1099/2009) Cruciale parameters worden continu gemonitord en weergegeven.. Goede training personeel en aanwezigheid PWO	Visueel continue (dier) controle ⁹ op resultaat verdoving, en 2 maal per dag controle apparatuur op cruciale parameters (spanning, frequentie, stroomsterkte, tijd van blootstelling) (zie bijlage 11) Regelmatige kalibratie van de apparatuur	2 maal per dag controle apparatuur Instellingen bij ieder koppel Continue visueel (dier) controle	Normen bijlage I, hoofdstuk II, punt 6.3 en tabel 2 van Verordening (EG) nr. 1099/2009	Bevindingen & afwijkingen van de verdovingsinstelling en resultaat controle vastleggen	Melden aan PWO Proces aanpassen Zo nodig proces stilleggen Dieren doden Bij afwijking van de cruciale parameters worden er passende maatregelen genomen. Waterbad moet lang genoeg zijn voor voldoende blootstelling van de dieren aan de stroom.

⁹ Het bedrijf beschrijft in haar bedrijfsspecifieke standaardwerkwijzen hoe en hoe vaak de controle op de adequaatheid van de bedwelming plaatsvindt. De frequentie wordt op basis van risico gebaseerd inzicht bepaald.

Gevaar	Beheersmaatregel	Wijze van controle	Frequentie	Richtwaarde/actiegrens	Registratie	Maatregel bij afwijking
Bedwelming onvoldoende (snel) doordat dieren niet voldoende (snel) met de kop in aanraking komen met het waterbad	<p>Te kleine dieren niet aanhangen maar apart doden.</p> <p>Zorg voor een geïsoleerde (niet geleidende) helling voor het waterbad zodat de kop als eerste en in één keer in contact komt met het water.</p> <p>Goede training personeel en aanwezigheid PWO</p>	Visueel (dier)	Continu	Dieren worden correct bedwelmd.	Registratie afwijkingen	Melden aan PWO Proces aanpassen Zo nodig proces stilleggen
Bedwelming onvoldoende (snel) door slecht contact met elektrische stroom.	<p>Zorg dat de elektrische stroom hoog sterk genoeg is door:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ertpr te zprgen dat de haken nat zijn voor het aanhangen - het waterbad schoon te houden <p>Goede training personeel en aanwezigheid PWO</p>	Visueel (dier) Controle apparatuur	Continu	Dieren worden correct bedwelmd.	Registratie afwijkingen	Melden aan PWO Proces aanpassen Zo nodig proces stilleggen
Dieren krijgen al voor de bedwelming elektrische schokken op lichaamsdelen anders dan het hoofd (m.n. vleugels)	<p>Fladderen wordt zoveel mogelijk voorkomen, m.n. door:</p> <ul style="list-style-type: none"> - rustig aanhangen - gebruik van borstondersteuners - blauw licht van lage intensiteit <p>Zorg voor een geïsoleerde (niet geleidende) helling voor het waterbad zodat de kop als eerste in contact komt met het water.</p> <p>Voorkom dat het waterbad overloopt.</p> <p>Goede training personeel en aanwezigheid PWO</p>	Visueel (dier)	Continu	Dieren krijgen geen elektrische schokken voorafgaand aan de bedwelming.	Registratie afwijkingen	Melden aan PWO Proces aanpassen Zo nodig proces stilleggen

Processtap 8: Aangehangen pluimvee "droog" elektrisch bedwelmen

Gevaar	Beheersmaatregel	Wijze van controle	Frequentie	Richtwaarde/actiegrens	Registratie	Maatregel bij afwijking
Bedwelming onvoldoende door onjuiste instelling apparatuur of onvoldoende blootstellingstijd	Werken volgens werkinstructie (m.n. "cruciale parameters" van Verordening (EG) n.r 1099/2009)) Cruciale parameters worden continu gemonitord en weergegeven. Goede training personeel en aanwezigheid PWO	Visueel continu (dier) op resultaat verdoving en 2 maal per dag controle apparatuur op cruciale parameters (spanning, frequentie, stroomsterkte, blootstellingstijd) (zie bijlage 11)	Visueel continue (dier) en 2 maal per dag controle apparatuur	Normen bijlage I, hoofdstuk II, punt 6.3 en tabel 2 van Verordening (EG) nr. 1099/2009 Dieren worden correct bedwelmd.	Bevindingen & afwijkingen van de verdovingsinstellingen en resultaat controle vastleggen	Melden aan PWO Proces aanpassen Zo nodig proces stilleggen Dieren opnieuw bedwelmen of back-up inzetten Bij afwijking van de cruciale parameters worden er passende maatregelen genomen. Waterbad moet lang genoeg zijn voor voldoende blootstelling van de dieren aan de stroom.
Bedwelming onvoldoende (snel) door slecht contact met elektrische stroom.	Zorg dat de elektrodes goed contact maken met de huid, m.n. door: - deze op de juiste locatie te plaatsen - door de elektrodes regelmatig te reinigen - door de elektrodes goed te onderhouden Goede training personeel en aanwezigheid PWO	Visueel (dier) Controle apparatuur	Continu	Dieren worden correct bedwelmd.	Registratie afwijkingen	Melden aan PWO Proces aanpassen Zo nodig proces stilleggen
Processtap 9: Pluimvee gasbedwelmen in kratten of containers						
Bedwelming is onvoldoende, (een deel van) de dieren zijn na deze stap nog levend/bij bewustzijn door een te lage gasconcentratie en/of een te korte blootstellingsduur.	Werken volgens werkinstructie (met name "cruciale parameters" van Verordening (EG) nr. 1099/2009)) Gasconcentraties worden continu gemonitord en weergegeven. Regelmatige kalibratie van gasmeters. Goede training personeel en aanwezigheid PWO	Visueel continue (dier) en 2 maal per dag controle apparatuur op cruciale parameters (zie bijlage 11)	Iedere container en 2 maal per dag controle apparatuur	Wettelijke normen Bijlage I hoofdstuk I van Verordening (EG) nr. 1099/2009 Normen producent Dieren worden correct bedwelmd.	Bevindingen & afwijkingen van de verdovingsinstellingen en resultaat vastleggen	Melden aan PWO Proces aanpassen Zo nodig proces stilleggen Dieren opnieuw bedwelmen of back-up inzetten Bij te korte blootstellingsduur: probleem oplossen

Gevaar	Beheersmaatregel	Wijze van controle	Frequentie	Richtwaarde/actiegrens	Registratie	Maatregel bij afwijking
Dieren die nog bij bewustzijn zijn worden blootgesteld aan te hoge CO ₂ -concentraties.	Werken volgens werkinstructie (m.n. "cruciale parameters" van Verordening (EG) nr. 1099/2009)) Gasconcentraties worden continu gemonitord en weergegeven. Goede training personeel en aanwezigheid PWO	Visueel continue (dier) en 2 maal per dag controle apparatuur op cruciale parameters (zie bijlage 11)	Iedere container en 2 maal per dag controle apparatuur	Gasconcentraties komen voordat de dieren het bewustzijn verliezen nooit boven een concentratie van 40%.	Bevindingen & afwijkingen van de verdovingsinstellingen en resultaat vastleggen	Melden aan PWO Proces aanpassen Zo nodig proces stilleggen Bij afwijking van de cruciale parameters worden er passende maatregelen genomen.
Processtap 10: Bedwelmd pluimvee lossen uit kratten of containers						
Bedwelming is onvoldoende	Opvolgen: - Wettelijke normen (Bijlage I hoofdstuk I van Verordening (EG) nr. 1099/2009) - Normen producent Goede training personeel en aanwezigheid PWO	Visueel continue (dier) op beschreven tekenen van bewustzijn en 2 maal per dag controle apparatuur op cruciale parameters. (zie bijlage 11)	Iedere container en 2 maal per dag controle apparatuur	Alle dieren zijn bij het lossen uit de kratten/containers goed bedwelmd (dood)	Bevindingen & afwijkingen	Melden aan PWO Proces aanpassen Zo nodig proces stilleggen Dieren opnieuw bedwelmen of back-up inzetten
Processtap 11: Uit kratten of containers gelost pluimvee gasbedwelmen						
Bedwelming is onvoldoende	Opvolgen: - Wettelijke normen (Bijlage I hoofdstuk I van Verordening (EG) nr. 1099/2009) - Normen producent Goede training personeel en aanwezigheid PWO	Visueel continue (dier) op beschreven tekenen van bewustzijn en 2 maal per dag controle apparatuur op cruciale parameters (zie bijlage 11)	Iedere container en 2 maal per dag controle apparatuur	Alle dieren zijn na de bedwelmingfase goed bedwelmd (dood)	Bevindingen & afwijkingen	Melden aan PWO Proces aanpassen Zo nodig proces stilleggen Dieren opnieuw bedwelmen of back-up inzetten
Processtap 12: Bedwelmd pluimvee aanhangen						
Onbedwelmd dieren worden opgehangen	Bij tekenen van bewustzijn worden acties genomen Goede training personeel en aanwezigheid PWO	Visueel (dier) op beschreven tekenen van bewustzijn	Ieder dier	Er worden geen onbedwelmd dieren aangehangen	Registratie afwijkingen	Melden aan PWO Proces aanpassen Zo nodig proces stilleggen Dieren opnieuw bedwelmen of back-up inzetten

Gevaar	Beheersmaatregel	Wijze van controle	Frequentie	Richtwaarde/actiegrens	Registratie	Maatregel bij afwijking
Processtap 13: Eenvoudig bedwelmd pluimvee aansnijden en verbloeden						
Pluimvee vertoont tekenen van bewustzijn voor het aansnijden door te lange tijd tussen bedwelming en aansnijden	Werken volgens werkinstructies Goede training personeel en aanwezigheid PWO	Visueel (dier) Controle tekenen van bewustzijn, zie monitoringscriteria	Continu (ieder dier)	Alle dieren die worden aangesneden zijn buiten bewustzijn.	Registratie afwijkingen	Melden aan PWO Bijgekomen dieren opnieuw bedwelmen of doden Proces aanpassen Proces stilleggen
Aansnijden mislukt, bijvoorbeeld door afwijkend formaat pluimvee	Werken volgens werkinstructie Inregelen lijn bij nieuwe koppels Werken volgens werkinstructie Aanhangen (te klein pluimvee wordt niet aangehangen) Goede training personeel en aanwezigheid PWO	Visueel (dier)	Ieder dier bij aansnijden	Alle dieren worden goed beiderzijds aangesneden	Registratie afwijkingen	Melden aan PWO Personeel nader instrueren Zo nodig proces stilleggen Zo nodig opnieuw afstellen Niet-aangesneden dieren handmatig aansnijden
Pluimvee vertoont levenstekenen voor de eerstvolgende slachthandeling na aansnijden, door inadequate bedwelming/aansnijden	Werken volgens werkinstructies, met name goede controle of alle dieren dood zijn voordat de volgende handeling wordt uitgevoerd. Goede training personeel en aanwezigheid PWO	Visueel (dier) Controle op levenstekenen, zie monitoringscriteria	Continu (ieder dier)	Alle dieren zijn dood voordat de volgende slachthandeling wordt uitgevoerd.	Registratie afwijkingen	Melden aan PWO Proces stilleggen Proces aanpassen Bijgekomen dieren opnieuw bedwelmen (bij gemiste halssnede) of doden (na halssnede)
Uitbloeding niet volledig door verkeerd aansnijden	Afstelling en onderhoud mes Werken volgens instructie aansnijden Goede training personeel en aanwezigheid PWO	Visueel (dier)	Ieder dier bij aansnijden	Zichtbare bloedstroom bij ieder dier Bedrijfseigen norm aantal niet-verbloede dieren	Registratie afwijkingen	Melden aan PWO Mes beter afstellen Snijhandeling controleren en aanpassen Instructie medewerker(s) Niet-aangesneden dieren alsnog aansnijden
Processtap 14: Bedwelmd pluimvee aansnijden en verbloeden						

Gevaar	Beheersmaatregel	Wijze van controle	Frequentie	Richtwaarde/actiegrens	Registratie	Maatregel bij afwijking
Pluimvee vertoont levenstekenen voor de eerstvolgende slachthandeling door inadequate bedwelming/aansnijden	Werken volgens werkinstructies Goede training personeel en aanwezigheid PWO	Visueel (dier) Controle op levenstekenen, zie monitoringscriteria	Continu (ieder dier)	Zie monitoringcriteria	Registratie afwijkingen	Melden aan PWO Proces stilleggen Proces aanpassen Bijgekomen dieren opnieuw bedwelmen of doden

Bijlage 8 Standaardwerkwijzen

Standaardwerkwijze Pluimvee ontvangen (processtap 1)

De verantwoordelijke medewerker controleert aan de hand van de transportdocumenten of de transportduur + verblijfstijd op slachthuis aan de afgesproken limiet van max. 12 uur van vertrek pluimveebedrijf tot slacht zal voldoen.

Hij controleert of de dieren specifieke behoeften hebben en houdt hierbij met name rekening met de conditie van het pluimvee en tekenen van verminderd welzijn, zoals:

- Een hoog percentage dode dieren
- Dieren met ernstige verwondingen (fracturen, grote wonden, etc.)
- Beklemmingen
- Rugliggers
- Dieren die tekenen van hittestress vertonen (hijgen, wijd zitten met vleugels van het lichaam af)
- Dieren die tekenen van koudestress vertonen (samendrommen, opgezette veren)

Zorg dat al het personeel hiervan op de hoogte is. Maak de informatie makkelijk beschikbaar door in de werkinstructies (bijvoorbeeld te werken met afbeeldingen).

Afwijkingen worden geregistreerd; afwijkingen die actie van de leverancier vergen, worden aan de leverancier gerapporteerd.

Maatregelen worden genomen om dieren die welzijnsbehoeften hebben hierin te voorzien, zoals:

- Ernstig gewonde dieren worden direct gedood
- Beknelde dieren worden bevrijd, rugliggers worden rechtop gezet
- Bij ernstige hitte- of koudestress worden adequate maatregelen genomen (zie processtap 2)

Als de transportduur te lang was, wordt het pluimvee voor zover mogelijk met voorrang geslacht of worden de dieren van water voorzien. Houd op dagen met extreme temperaturen rekening met de maatregelen die in het sectorprotocol benoemd worden en houd de dieren extra in de gaten.

Ook de beladingsgraad van de vrachtwagens wordt gecontroleerd, aan de hand van het levend gewicht van de dieren en het laadoppervlak van de vrachtwagen.

Normen (zie Verordening (EG) nr. 1/2005, Bijlage I, Hoofdstuk VII, E):

Gewicht pluimvee (kg/stuk)	Oppervlakte (cm ² per kg)
< 1,6	180-200
1,6 tot < 3	160
3 tot < 5	115
> 5	105

Het is verplicht om te werken met kleden op de wagen om het pluimvee te beschermen tegen ongunstige weersomstandigheden. Ga na of deze kleden worden gebruikt zoals in de voorschriften van de chauffeur is opgenomen.

Afwijkingen worden geregistreerd; de leverancier wordt op de hoogte gesteld.

Als vrachtwagens te zwaar beladen zijn, wordt dit onmiddellijk gerapporteerd aan de leverancier en de PWO, zodat herhaling bij volgende wagens van dezelfde pluimveehouder voorkomen wordt.

Daarnaast wordt gecontroleerd of het pluimvee adequaat is beschermd tegen ongunstige weersomstandigheden.

De volgende normen gelden:

- beladingsgraad is aangepast aan warm/vochtig weer;
- bij warm weer blijven vrachtwagens en andere transportmiddelen als containers in beweging of worden zij (extern) geventileerd en in de schaduw geparkeerd. Slachterijen kunnen extra maatregelen nemen zoals een overkapping plaatsen, het wegdek wit schilderen, het wegdek vochtig houden (alleen in combinatie met goede ventilatie), etc. Er wordt gestreefd naar just-in-time arrival;
- bij neerslag/kou is pluimvee afgeschermd.

Afwijkingen worden geregistreerd; de leverancier en de PWO worden op de hoogte gesteld. De nodige beschermingsmaatregelen worden doorgevoerd.

Afwijkingen worden direct gemeld aan de NVWA en adequate maatregelen om herhaling te voorkomen worden getroffen.

Standaardwerkwijze Pluimvee in vrachtwagens stallen (processtap 2)

Vrachtwagens worden op aangewezen beheerde plaatsen neergezet.

Gestalde vrachtwagens met pluimvee worden regelmatig gecontroleerd door de verantwoordelijke medewerker. Hierbij wordt gelet op de omstandigheden voor het welzijn van de dieren en de staat van de dieren, zoals tekenen van hittestress (hijgen, wijd zitten) of koudestress (samendrommen, opgezette veren).

Op warme dagen worden preventieve maatregelen genomen om dieren te beschermen tegen de weersomstandigheden. Enkele voorbeelden hiervan zijn:

- Het aanpassen van de bezettingsgraad;
- Het stallen van de wagens in de schaduw;
- Het gebruik van (externe) ventilatie en eventueel verneveling;
- Het aanpassen van de planning om aanvoer op de warmste momenten van de dag te vermijden en just-in-time delivery toe te passen.

Bij neerslag en extreme koude worden de dieren afgeschermd.

Als het transport van de dieren langer dan 12 uur heeft geduurd, dienen de dieren toegang te krijgen tot water.

Bij tekortkomingen aan het pluimvee worden maatregelen getroffen:

- afwijkingen worden geregistreerd;
- bij regen en/of kou wordt het pluimvee afgeschermd;
- bij felle zon en/of hoge temperaturen worden maatregelen ter verkoeling genomen; rijen kratten op de wagen worden uit elkaar getrokken en er worden ventilatoren geplaatst;
- bij te lange transportduur of overbelading worden de dieren zo mogelijk met voorrang geslacht;
- bij tekortkomingen aan het welzijn die niet te verhelpen zijn, wordt het pluimvee zo spoedig mogelijk geslacht; bovendien wordt de PWO gewaarschuwd voor het nemen van acties om herhaling te voorkomen.

Better practices

Er zijn drinkwatervoorzieningen aanwezig voor de dieren in de onderbrengvoorzieningen. Zeker op warme dagen is het aan te bevelen standaard water te vertrekken.

Standaardwerkwijze vrachtwagens lossen (processtap 3)

De kratten of containers worden uit de vrachtwagens gehaald en in de ontvangstruimte of op de losband gezet.

Als het transport van de dieren langer dan 12 uur heeft geduurd, dienen deze toegang te krijgen tot water.

Persoonlijke instructie/taakomschrijving verantwoordelijke medewerker:

- Lost de kratten/containers met levend pluimvee van de vrachtwagen
- Gaat rustig te werk om opwinding bij en letsel aan het pluimvee zoveel mogelijk te voorkomen. Kratten en containers worden steeds rechtop gehouden, schokken en heftige stoten worden zo veel mogelijk vermeden; kratten en containers worden stabiel neergezet
- Vermijdt plotseling lawaai
- Controleert de dieren regelmatig en gewonde dieren worden in hun behoefte voorzien en mogelijk met voorrang geslacht;
- Neemt bij onregelmatigheden contact op met de leidinggevende of met de PWO.

Better practices

De verlichting in de ontvangstruimte is hoogfrequent of blauw.

Standaardwerkwijze Pluimvee in kratten of containers laten rusten / op losband laten verblijven (processtap 4)

Gedurende de verblijftijd van de dieren in de ontvangsthal en op de losband wordt gezorgd voor een veilige en rustige omgeving. Negatieve klimaatomstandigheden zijn uitgesloten (tocht, hoge/lage temperaturen, neerslag, direct zonlicht). Ventilatie is voldoende aanwezig. Overweeg in de aanvoerruimte over te gaan op hoogfrequent of blauw licht. Kippen ervaren de standaard netfrequentie als stroboscopisch en dit veroorzaakt stress. De dieren zijn rustiger in blauw licht.

Persoonlijke instructie/taakomschrijving verantwoordelijk medewerker:

- Kratten en containers staan stabiel en rustig;
- Inspecteert de kratten/containers regelmatig;
- De rustperiode is lang genoeg om het pluimvee tot rust te laten komen en kort genoeg dat de limiet van 12 uur zonder water niet wordt overschreden;
- Neemt maatregelen bij tekortkomingen aan het pluimvee:
  - Bij hittestress:
    - Kratten/containers worden verder van elkaar gezet;
    - Extra ventilatie (en verneveling);
  - Bij koudestress:
    - Kratten/containers worden dichterbij elkaar gezet;
    - Deuren worden goed gesloten gehouden;
    - Temperatuur in de wachtruimte wordt verhoogd (indien mogelijk).
- Bij tekortkomingen aan het welzijn die niet te verhelpen zijn of nadere acties (bijvoorbeeld in de richting van de transporteur of pluimveehouder), wordt de PWO gealarmeerd. Afwijkende partijen worden, voor zover mogelijk, met voorrang geslacht.

Better practices

Alle kratten zijn systematisch bereikbaar voor inspectie, om indien nodig containerlades te kunnen openen voor betere inspectie of interventie bij problemen.

Standaardwerkwijze Onbedwelmd pluimvee lossen uit kratten of containers en verplaatsen (processtap 5)

Het lossen van pluimvee uit kratten of containers gebeurt rustig om verwondingen en stress bij de dieren te voorkomen. Kratten en containers worden steeds rechtop gehouden, zonder schokken of kantelen – afgezien van het rustig kantelen van containers voor het legen ervan.

Gooien van, laten vallen of omvergooien van kratten is verboden. Na het lossen worden de dieren geïnspecteerd en gewonde dieren worden in hun behoefte voorzien.

Persoonlijke instructie/taakomschrijving verantwoordelijk medewerker:

- Haalt het pluimvee uit de kratten/containers. Bij kantelen: controleert of er geen dieren achterblijven in de kratten/containers;
- Gaat rustig te werk om opwinding bij en letsel aan het pluimvee zoveel mogelijk te voorkomen;
- Dieren worden aan de poten gevangen;
- Doodt dieren die niet mogen worden aangehangen conform de voorschriften (zie [bijlage 10](#));
- Neemt bij onregelmatigheden contact op met de leidinggevende of met de PWO.

Vermoeidheid bij het personeel wordt voorkomen en in de bedrijfsvoering wordt ervoor gezorgd dat het lossen op een rustige wijze plaatsvindt.

Standaardwerkwijze onbedwelmd pluimvee aanhangen (processtap 6)

Het aanhangen van niet-bedwelmd pluimvee gebeurt rustig zonder vermijdbare pijn en stress voor de dieren.

Persoonlijke instructie/taakomschrijving

- Hangt de dieren met beide poten aan de transporthaak
- Gaat rustig te werk om opwinding bij en letsel aan het pluimvee zoveel mogelijk te voorkomen
- Hangt de volgende dieren niet aan:
  - dode dieren (telt en registreert ze);
  - dieren die te klein zijn voor het bedwelmingssysteem
  - dieren waarbij het aanhaken naar alle waarschijnlijkheid tot pijn leidt dan wel de bestaande pijn vergroot (zoals bij zichtbaar gewonde dieren).
- Doodt dieren die niet mogen worden aangehangen conform de voorschriften (zie bijlage 10). Bij twijfel of de dieren voldoen aan de voorschriften wordt de PWO geraadpleegd.
Controle dat dode dieren ook daadwerkelijk dood zijn, bij twijfel dieren euthanaseren.
- Signaleert beschadigingen aan de haken die tot vermijdbaar lijden van de dieren kunnen leiden en markeert deze haken zodat de technische dienst deze kan verwijderen en vervangen.
- Neemt bij onregelmatigheden contact op met de leidinggevende of met de PWO.
- Neemt maatregelen om te voorkomen dat dieren in de carrousel blijven draaien (bijv. verdeling binnenste en buitenste dieren over de aanhangers).

Better practices

De aanhaaklijn heeft zo min mogelijk bochten en hoogteverschillen om stress en fladderen bij pluimvee te voorkomen.

Er is een lopende band die de borst ondersteunt. De dieren blijven hierdoor ook meer rechtop .

Standaardwerkwijzen bedwelmen pluimvee (processtap 7 t/m 11) ¹⁰

De effectiviteit van de bedwelming is vanuit welzijnsoogpunt een van de belangrijkste punten. Borging hiervan moet dan ook adequaat zijn.

Persoonlijke instructie verantwoordelijk medewerker(s):

- Controleert de juiste instelling van de bedwelmingapparatuur en controleert de adequaatheid van de bedwelming in de bedwelmer (bijv. juiste instelling diepte waterbad per koppel en de juiste instelling van de inloop van het bedwelmingstoestel)
- Controleert adequaatheid bedwelming aan de hand van de volgende parameters:

Elektrisch bedwelmen d.m.v. waterbad ¹¹:

Van de verdoover tot het aansnijden:

- **aanwezigheid van tonic seizures (dieren hebben een gebogen, verstijfde nek en de vleugels worden strak tegen het lichaam geklemd)**¹²
- **afwezigheid van ademhaling**
- **afwezigheid van spontaan knipperen**
- afwezigheid van cornea/ ooglidreflex
- afwezigheid van vocalisatie

Direct na het aansnijden komt er een spontane, volle bloedstroom op gang.

Gedurende verbloeden:

- **afwezigheid van vleugel fladderen**
- **afwezig zijn van ademhaling**
- afwezig zijn van cornea/ooglid reflex
- afwezig zijn van spontaan slikken
- afwezig zijn van kopschudden

Einde van het verbloeden:

- afwezig zijn van cornea reflex

Better practices

¹⁰ Elk bedrijf beschrijft in haar standaardwerkwijze hoe in hun systeem de effectiviteit van de bedwelming gemonitord wordt (op basis van bovenstaande parameters) en welke normen en actiegrenzen er gehanteerd worden.

¹¹ Bij het aantreffen van tekenen van bewustzijn (één of meer van de opgesomde tekenen is juist tegengesteld dus "afwezig i.p.v. aanwezig " of "aanwezig i.p.v. afwezig") bestaat risico op bewustzijn en is een interventie vereist.

¹² Vetgedrukte indicatoren zijn betrouwbaar en goed te beoordelen volgens EFSA rapport 3521. Neem minimaal 2 hiervan op in de standaardwerkwijzen.

Niet-vetgedrukte indicatoren zijn op zichzelf staand geen garantie voor een goede beoordeling.

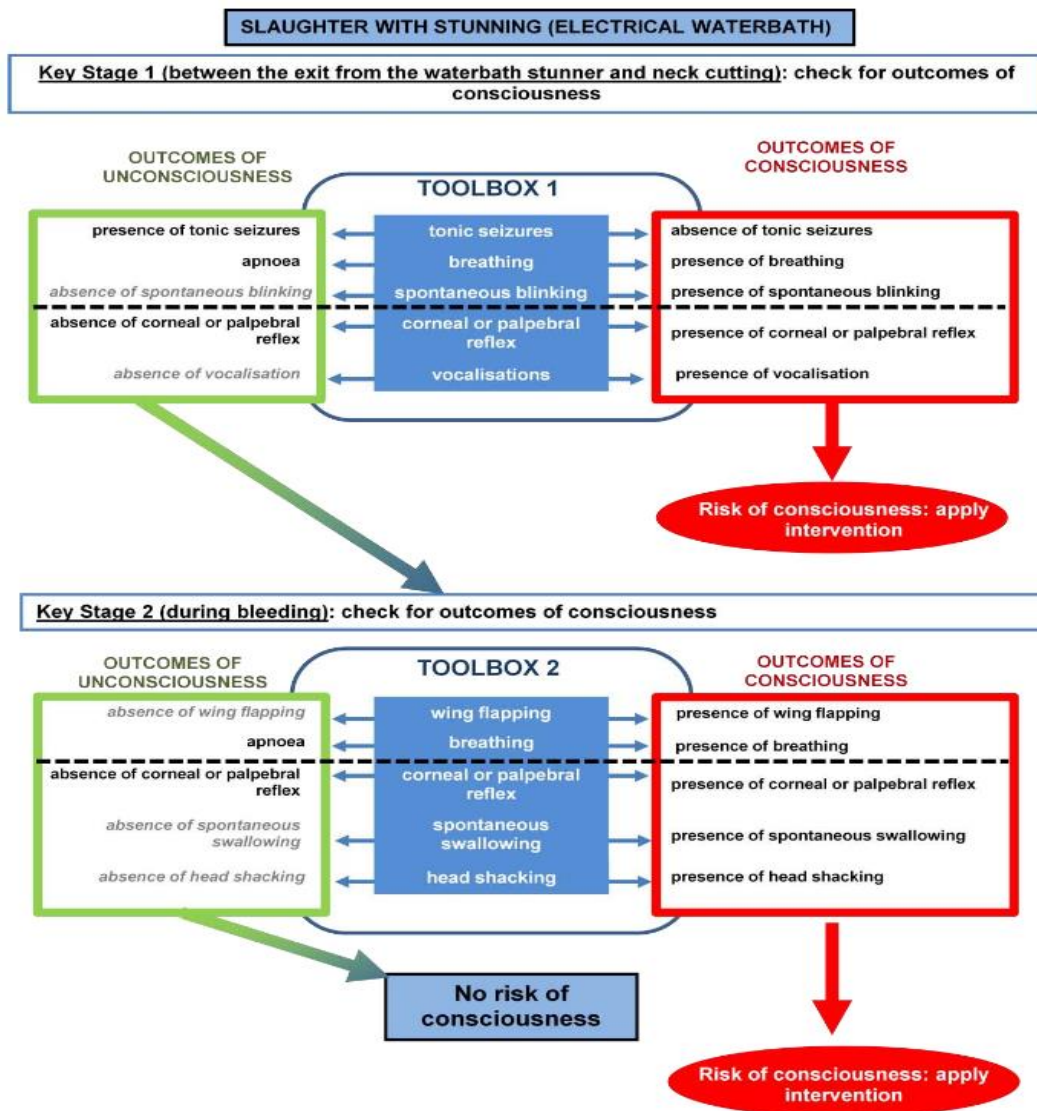
Voorkom dat het dier in aanraking komt met water uit het waterbad voordat zij het waterbad betreden.

Zorg voor een geïsoleerde (niet geleidende) hellende plank bij de ingang van het waterbad om te zorgen dat de kop het eerste lichaamsdeel dat in contact komt met het water.

Better practices voor eenden

Installeer een neck-extender om te voorkomen dat eenden hun kop optrekken en zich zo onttrekken aan de bedwelming of met een ander lichaamsdeel met het water in contact komen.

Een concrete en schematische beschrijving van de geldende parameters die van belang zijn voor het waterbad zijn terug te vinden in het wetenschappelijke EFSA rapport "*Scientific Opinion on monitoring procedures at slaughterhouses for poultry*". Relevante variabelen voor zowel het proces van het beoordelen van het bewustzijn, en de beoordeling hiervan tijdens het verbloedingsproces, tot aan de dood, zijn hierbij beschreven. Elk bedrijf beschrijft in haar standaardwerkwijze hoe in hun systeem de effectiviteit van de bedwelming gemonitord wordt (op basis van de relevante parameters) en welke normen en actiegrenzen er gehanteerd worden. Onderstaand treft u het schema voor waterbad bedwelming uit het EFSA rapport aan:

Figuur 1: Relevante parameters voor de beoordeling van een adequate bedwelming wanneer er gebruik wordt gemaakt van waterbadbedwelming. Bron: EFSA Journal 2013; 11(12):3521

Better practices

Pluimvee hangt zo kort mogelijk bij bewustzijn aan.

Gas bedwelmen:

Tijdens bedwelmen

- afwezigheid van vleugelfladderen (enige mate van convulsies horen bij het normaal beeld, zeker op het moment van bewustzijnsverlies)
- afwezigheid van happen naar ademen (severe gasping)

Na uittreden verdoover

- afwezigheid van vleugelfladderen
- afwezigheid van ademhaling
- afwezigheid van spontaan knipperen oogleden
- afwezigheid van corneareflex
- afwezigheid van ooglidreflex

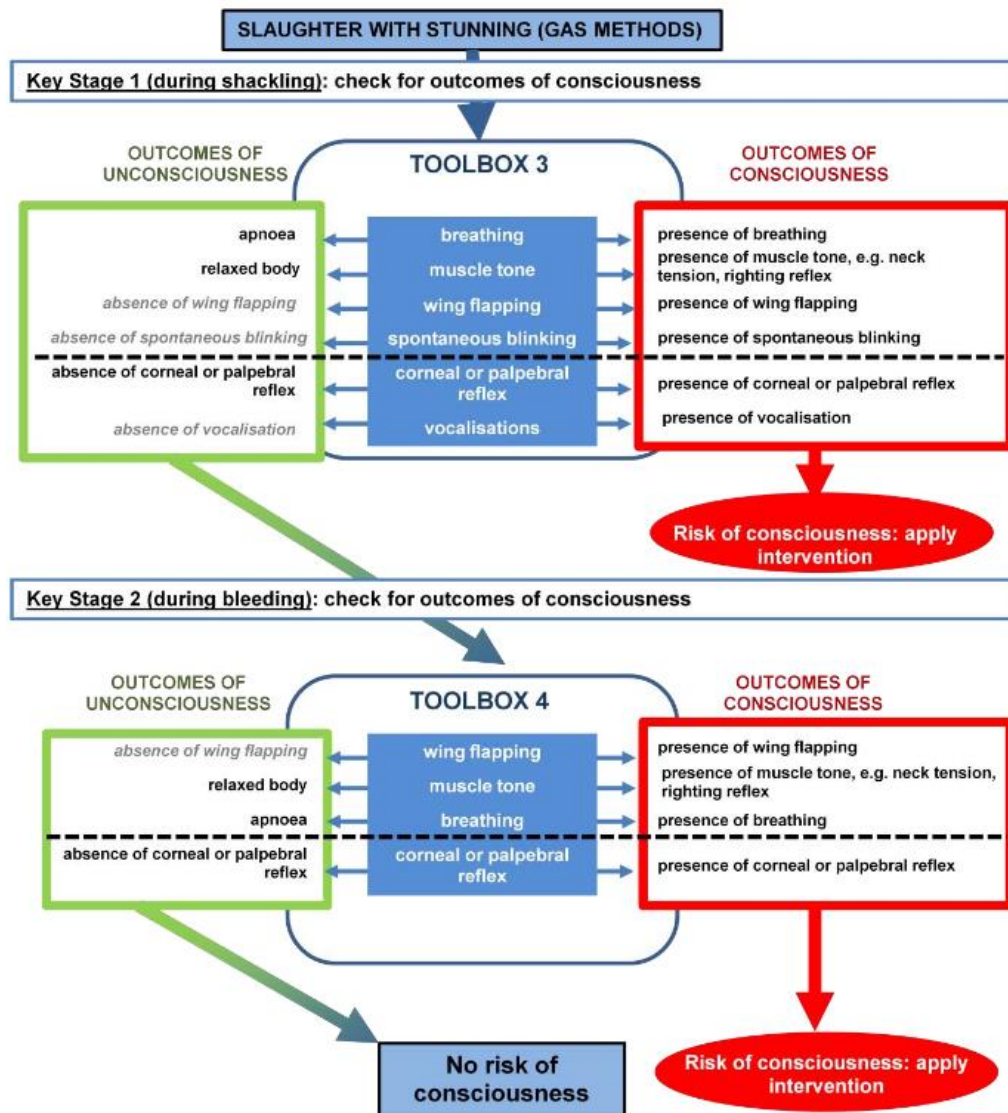
Tijdens aanhangen:

- **afwezigheid van ademhaling**
- **afwezig zijn van spierspanning**
- **afwezig zijn van cornea/ooglid reflex**
- **afwezigheid van vleugel fladderen**
- afwezigheid van spontaan knipperen
- afwezig zijn van vocalisaties

Tijdens verbloeden:

- **afwezig zijn van spierspanning**
- **afwezigheid van ademhaling**
- **het afwezig zijn van vleugel fladderen**
- **afwezig zijn van palpebral of cornea reflex**

Een concrete en schematische beschrijving van de geldende parameters die van belang zijn voor de gas bedwelming zijn terug te vinden in het wetenschappelijke EFSA rapport "*Scientific Opinion on monitoring procedures at slaughterhouses for poultry*". Relevante variabelen voor zowel het proces van het beoordelen van het bewustzijn, en de beoordeling hiervan tijdens het verbloedingsproces, tot aan de dood, zijn hierbij beschreven. Elk bedrijf beschrijft in haar standaardwerkwijze hoe in hun systeem de effectiviteit van de bedwelming gemonitord wordt (op basis van de relevante parameters) en welke normen en actiegrenzen er gehanteerd worden. Onderstaand treft u het schema voor gas bedwelming uit het EFSA rapport aan:

Figuur 2: Relevante parameters voor de beoordeling van een adequate bedwelming wanneer er gebruik wordt gemaakt van gasbedwelming. Bron: EFSA Journal 2013; 11(12):3521

De opgeleide medewerker die de bedwelming controleert:

- Signaleert tekortkomingen in de bedwelming, waarschuwt de PWO en neemt passende maatregelen
- Neemt bij onregelmatigheden contact op met de leidinggevende of met de PWO
- Controleert periodiek de effectiviteit van de bedwelming aan de hand van een monitoringsprocedure als beschreven in bijlage 12.

Het bedrijf beschrijft per slachtlijn de cruciale parameters en specifieke voorschriften en maakt hierbij gebruik van de instructies van de fabrikant.

Better practices

Het is mogelijk om dieren te observeren in de bedwelmingsruimte, bijvoorbeeld door middel van ramen.

Standaardwerkwijze Bedwelmd pluimvee aanhangen (processtap 12)

Persoonlijke instructie/taakomschrijving

- Controleert of de dieren correct zijn bedwelmd (zie standaardwerkwijze processtap 7 t/m 11). Dieren die niet voldoende bedwelmd zijn worden direct alsnog bedwelmd of gedood (zie [bijlage 10](#)).
- Hangt de dieren met beide poten aan de transporthaken
- Hangt de volgende dieren niet aan:
  - dieren die te klein zijn voor de aansnijder
  - dieren die niet (goed) bedwelmd zijn
- Neemt bij onregelmatigheden contact op met de leidinggevende of met de PWO.

Standaardwerkwijze Eenvoudig bedwelmd pluimvee aansnijden en verbloeden (processtap 13 m.b.t. eenvoudig bedwelmd pluimvee)

Persoonlijke instructie/taakomschrijving bij handmatig aansnijden:

- Is alert op tekenen van onvoldoende bedwelming; als dit zich voordoet wordt de band stilgezet en wordt de bedwelming opnieuw ingeregeld; onbedwelmden dieren worden direct alsnog handmatig bedwelmd en/of gedood;
- Snijdt alle dieren aan (bij één aansnijder) of ieder 2e, 3e, ...dier (bij meerdere aansnijders). De twee halsslagaders of de toevoerende bloedvaten worden doorgesneden. Neemt regelmatig een nieuw (schoon en scherp) mes.
- Als er meerdere aansnijders zijn, controleert de laatste aansnijder of alle dieren zijn aangesneden; voert correcties uit als dieren niet of onvoldoende zijn aangesneden.
- Controleert dat aangesneden dieren met de halssnede niet in contact komen met materieel / personeel;
- Neemt bij onregelmatigheden contact op met de leidinggevende of met de PWO.
- Verdere uitslaching of broeiing vindt alleen plaats nadat is vastgesteld dat het dier geen tekenen van leven meer vertoont¹³.

Persoonlijke instructie/taakomschrijving nasnijder bij geautomatiseerd aansnijden:

- Is alert op tekenen van onvoldoende bedwelming, onbedwelmden dieren worden direct alsnog handmatig bedwelmd en/of gedood; in bedrijfsprotocol is opgenomen wanneer de PWO wordt gewaarschuwd en bij welke frequentie de band wordt stilgezet.
- Controleert of alle dieren beiderzijds zijn aangesneden; voert correcties uit als dieren niet of incorrect zijn aangesneden.
- Controleert dat aangesneden dieren met de halssnede niet in contact komen met materieel / personeel.
- Verdere uitslaching of broeiing vindt alleen plaats nadat is vastgesteld dat het dier geen tekenen van leven meer vertoont¹³.

Standaardwerkwijze Bedwelmd pluimvee aansnijden en verbloeden (processtap 14 m.b.t. bedwelmd pluimvee)

Bij irreversibel bedwelmd pluimvee, leidt de bedwelming tot de dood. De eisen voor het correct aansnijden hebben hier bij correct bedwelming dan ook geen directe betrekking op diervelzijn, maar zijn met name belangrijk uit kwaliteitsoverwegingen.

Persoonlijke instructie/taakomschrijving bij handmatig aansnijden:

---

¹³ Het bedrijf beschrijft in zijn standaardwerkwijze waar de medewerker op let bij de controle op – ontbreken van - levenstekenen.

- Is alert op tekenen van onvoldoende bedwelming; als dit zich voordoet wordt de band stilgezet en wordt de bedwelming opnieuw ingeregeld; onbedwelmde dieren worden alsnog handmatig bedwelmd en gedood;
- Snijdt alle dieren aan (bij één aansnijder) of ieder 2e, 3e, ...dier (bij meerdere aansnijders). Neemt regelmatig een nieuw (schoon en scherp) mes.
- Als er meerdere aansnijders zijn, controleert de laatste aansnijder of alle dieren zijn aangesneden; voert correcties uit als dieren niet of onvoldoende zijn aangesneden.
- Neemt bij onregelmatigheden contact op met de leidinggevende of met de PWO.
- Verdere uitslaching of broeiing vindt alleen plaats nadat is vastgesteld dat het dier geen tekenen van leven meer vertoont¹³.

Persoonlijke instructie/taakomschrijving nasnijder bij geautomatiseerd aansnijden:

- Is alert op tekenen van onvoldoende bedwelming, onbedwelmde dieren worden alsnog handmatig bedwelmd of gedood; in bedrijfsprotocol is opgenomen wanneer de PWO wordt gewaarschuwd en bij welke frequentie de band wordt stilgezet.
- Controleert of alle dieren zijn aangesneden; voert correcties uit als dieren niet of onvoldoende zijn aangesneden.
- Verdere uitslaching of broeiing vindt alleen plaats nadat is vastgesteld dat het dier geen tekenen van leven meer vertoont¹³.

Bijlage 9 Voorbeeld noodprocedure

1. Doel

Het op een juiste wijze beheersen van het welzijn van slachtpluimvee tijdens storingen van het slachtproces.

2. Verantwoordelijke en uitvoerder

Verantwoordelijke: PWO

Uitvoerder: Diversen

3. Werkwijze

In deze calamiteitenprocedure wordt het proces van levende aanvoer opgedeeld in drie onderdelen:

- a. Pluimvee in containers in de aanvoerhal of op de vrachtwagen
- b. Pluimvee gelost en/of hangend aan de lijn tussen ophangen en verdover
- c. Pluimvee in de verdover tot het aansnijdmes

Per onderdeel wordt aangegeven hoe gehandeld wordt in geval van storing.

In het algemeen geldt dat, wanneer het mogelijk is de lijn leeg te draaien, dit ook zal gebeuren. Hieronder wordt daarom beschreven wat er gedaan wordt als de band stil komt te staan in het betreffende gedeelte.

Personeel dient in het bezit te zijn van een getuigschrift vakbekwaamheid voor de werkzaamheden welke worden uitgevoerd tijdens een storing. Hiermee dient vooral rekening te worden gehouden als de aanhangers van irreversibel bedwelmd pluimvee niet in het bezit zijn van het betreffende getuigschrift van vakbekwaamheid. Deze medewerkers mogen geen werkzaamheden met levend pluimvee uitvoeren. Bij storing van de gasmethoden waarbij wordt overgegaan tot elektrische bedwelming dient men personeel in te zetten dat over de passende getuigschriften vakbekwaamheid beschikt.

a. Pluimvee (in containers) op de vrachtwagen

Het pluimvee wordt maximaal (...) ¹⁴ uur onder geconditioneerde omstandigheden in "opslag" gehouden. In geval van warm weer worden extra voorzorgsmaatregelen genomen (zoals extra koeling (voldoende grote ventilatoren en verneveling) plaatsen, wagens in de schaduw laten parkeren, of indien mogelijk rondrijden).

In geval van storing wordt vooraf door de productieleider ingeschat hoe lang de storing gaat duren en wat er met het nog niet afgeladen en/of aangevoerde pluimvee wordt gedaan.

Als de storing naar verwachting dusdanig lang gaat duren dat de dieren die dag niet weggeslacht kunnen worden, worden de resterende containers levend pluimvee van water voorzien danwel doorgestuurd naar de slachterij waarmee calamiteitenafspraken zijn gemaakt.

b. Pluimvee gelost en/of hangend aan de lijn tussen ophang en verdover

Normaliter bedraagt de tijd tussen ophangen en bedwelmen maximaal 60 seconden. In geval van storing bedraagt deze tijd maximaal 120 seconden. Als te voorzien is dat deze tijd overschreden zal worden (dus bij storingen > 60 seconden), dan wordt het pluimvee dat al is aangehangen weer van de lijn gehaald. Uitzondering hierop is mogelijk als de storing slechts beperkt langer duurt en het aangehangen pluimvee rustig is (geen overmatig gefladder of vocalisaties).

---

¹⁴ Aantal uur door slachterij nader te bepalen, met inachtneming van de eisen rond voer/water, voorgaande transport/wachttijd etc.

c. Pluimvee van verdover tot het aansnijdmes

Bij iedere storing wordt bedwelmd pluimvee gedood met de beschreven standaardmethode ([bijlage 10](#)). Het verdoofde pluimvee wordt handmatig aangesneden en verbloed.

Eventueel niet voldoende of onbedwelmd pluimvee wordt volgens de back-up methode gedood dan wel bedwelmd, aangesneden en verbloed.

In alle gevallen worden bij storingen die naar verwachting langer dan een uur gaan duren, de leveranciers gewaarschuwd, zodat de aanvoer van pluimvee getemporeerd wordt en ophoping van vrachtwagens met pluimvee en/of geloste containers met pluimvee wordt voorkomen.

Bijlage 10 Voorbeeld standaardwerkwijze doden van dieren

Methode van het doden van pluimvee dat:

- uit welzijnsoogpunt onmiddellijk moet worden gedood;
- ongeschikt is om te worden aangehangen voor de elektrische bedwelmingsmethode;
- in geval van een calamiteit na bedwelmingsmethode niet op tijd wordt aangesneden.

Doden kan geschieden door het handmatig oprekken en draaien van de nek (nekdislocatie) of percuterende slag op de kop, maar deze methoden mogen niet als routine methode worden gebruikt en uitsluitend indien er geen andere bedwelmingsmethoden voorhanden zijn.

Voor de slacht ongeschikt gedood pluimvee wordt gedeponneerd in een ton met categorie 2-materiaal; als voor de slacht geschikt pluimvee alsnog voor de slacht wordt aangewend, wordt het aangesneden en verbloed.

De percuterende slag op de kop mag toegepast worden op pluimvee tot 5 kilo, dislocatie van de nek mag handmatig op pluimvee tot 3 kilo en mechanisch op pluimvee tot 5 kilo toegepast worden. Geen enkele medewerker mag op deze manier meer dan 70 stuks pluimvee per dag doden.

Te prefereren methoden in het slachthuis zijn dan ook elektrische tang en het penschiettoestel. Het aanwezig zijn van deze professionele back-up apparatuur/methode is verplicht.

Bijlage 11 Overzicht bedwelmingsmethoden voor pluimvee met cruciale parameters en enkele specifieke voorschriften

Voor het bedwelmen van pluimvee zijn zes verschillende (groepen van) methoden toegelaten. Deze zijn, samen met de cruciale parameters en enkele specifieke voorschriften, opgenomen in onderstaande tabellen. De punten genoemd onder 'opmerking' vindt u onderaan deze tabel.

1. Mechanische methoden

Naam	Beschrijving	Gebruiksvoorschriften	Cruciale parameters	Opmerking
Penetrerend penschiettoestel	Zwaar en onomkeerbaar letsel aan de hersenen veroorzaakt door de slag en de penetratie van een pen Eenvoudige bedwelmings	Alle diersoorten Slachten, ruiming en andere situaties	Plaatsing en richting van het schot. Adequate snelheid, lengte van penetrerend gedeelte en diameter van de pen gerelateerd aan de grootte van het dier en de diersoort. Maximaal tijdsinterval tussen bedwelmen en steken/doden (s)	N.v.t.
Niet-penetrerend penschiettoestel	Zwaar letsel aan de hersenen veroorzaakt door de slag van een pen zonder penetratie Eenvoudige bedwelmings	Herkauwers, pluimvee, konijnen en hazen Slacht, ruiming en andere situaties voor pluimvee, konijnen en hazen	Plaatsing en richting van het schot Adequate snelheid, diameter en vorm van de pen gerelateerd aan de grootte van het dier en de diersoort. Slagkracht van het gebruikte patroon Maximaal tijdsinterval tussen bedwelmen en steken/doden (s)	Punt 1
Vuurwapen met vrij projectiel	Zwaar en onomkeerbaar letsel aan de hersenen veroorzaakt door de slag en de penetratie van één of meer projectielen	Alle diersoorten Slachten, ruiming en andere situaties	Plaatsing van het schot Kracht en kaliber van de patroon Soort projectiel	N.v.t.
Breken van de nek	Handmatige of mechanische oprekking en torsie van de nek resulterend in cerebrale ischemie	Pluimvee tot 5 kg levend gewicht Slachten, ruiming en andere situaties	Niet van toepassing	Punt 3
Percuterende slag op de kop	Krachtige en nauwkeurige slag op de kop met ernstig hersenletsel tot gevolg	Biggen, lammeren, geitjes, konijnen, hazen, pelsdieren en pluimvee tot 5 kg levend gewicht. Slachten, ruiming en andere situaties	Kracht en plaats van de slag	Punt 3

2. Elektrische methoden

Naam	Beschrijving	Gebruiksvoorschriften	Cruciale parameters	Opmerking
Elektrische bedwelming (uitsluitend kop)	Blootstellen van de hersenen aan een stroomsterkte die een gegeneraliseerd epileptisch beeld op het elektro-encefalogram (eeg) genereert Eenvoudige bedwelming	Alle diersoorten Slachten, ruiming en andere situaties	Minimale stroomsterkte (A of mA) Minimale spanning (V) Maximale frequentie (Hz) Minimale tijdsduur van de blootstelling Maximaal tijdsinterval tussen bedwelmen en steken/doden (s) Kalibratiefrequentie van de uitrusting Optimalisatie van de stroomafgifte Voorkomen van elektrische schokken vóór de bedwelming Plaats van de elektroden en hun contactoppervlakte	Punt 4
Elektrische bedwelming (kop tot lichaam)	Blootstellen van het lichaam aan een stroomsterkte die gelijktijdig zowel een gegeneraliseerd epileptisch beeld op het elektro-encefalogram (eeg) genereert als tot fibrillatie of hartstilstand leidt Eenvoudige bedwelming bij de slacht	Alle diersoorten Slachten, ruiming en andere situaties	Minimale stroomsterkte (A of mA) Minimale spanning (V) Maximale frequentie (Hz) Minimale tijdsduur van de blootstelling Kalibratiefrequentie van de uitrusting Optimalisatie van de stroomafgifte Voorkomen van elektrische schokken vóór de bedwelming Plaats van de elektroden en hun contactoppervlakte Maximaal tijdsinterval tussen bedwelmen en doden in geval van eenvoudige bedwelming (s)	N.v.t.
Elektrisch waterbad	Blootstellen van het gehele lichaam aan een stroomsterkte die een gegeneraliseerd epileptisch beeld op het elektro-encefalogram (eeg) genereert en mogelijk ook tot fibrillatie of hartstilstand leidt in een waterbad Eenvoudige bedwelming behalve wanneer de frequentie 50 Hz of minder is	Pluimvee Slachten, ruiming en andere situaties	Minimale stroomsterkte (A of mA) Minimale spanning (V) Maximale frequentie (Hz) Kalibratiefrequentie van de uitrusting Voorkomen van elektrische schokken vóór de bedwelming Minimaliseren van de pijn bij het aanhaken Optimaliseren van stroomafgifte Maximale aanhaaktijd voorafgaand aan het waterbad Minimale tijdsduur van de blootstelling voor ieder dier Onderdompelen van de vogels tot aan de vleugelbasis Maximaal tijdsinterval tussen bedwelmen en steken/doden voor frequenties boven 50 Hz (s)	Punt 6

3. Gasmethoden

Naam	Beschrijving	Gebruiksvoorschriften	Cruciale parameters	Opmerking
Koolstofdioxide in twee fasen	Opeenvolgende blootstelling van dieren bij bewustzijn aan een gasmengsel dat minder dan 40 % koolstofdioxide bevat, gevolgd door een hogere concentratie koolstofdioxide wanneer de dieren het bewustzijn hebben verloren	Pluimvee Slachten, ruiming en andere situaties	Koolstofdioxideconcentratie Duur van de blootstelling Kwaliteit van het gas Temperatuur van het gas	N.v.t.
Koolstofdioxide vermengd met inerte gassen	Rechtstreekse of geleidelijke blootstelling van dieren bij bewustzijn aan een gasmengsel dat tot 40 % koolstofdioxide bevat, vermengd met inerte gassen met zuurstoftekort tot gevolg. De methode kan worden gebruikt in kuilen, zakken, tunnels, containers of in vooraf luchtdicht afgesloten gebouwen Eenvoudige bedwelming voor pluimvee indien de totale duur van de blootstelling aan minstens 30 % koolstofdioxide minder dan 3 minuten bedraagt	Varkens en pluimvee Slachten, ruiming en andere situaties	Koolstofdioxideconcentratie Duur van de blootstelling Maximaal tijdsinterval tussen bedwelmen en steken/doden in geval van eenvoudige bedwelming Kwaliteit van het gas Temperatuur van het gas Zuurstofconcentratie	Punt 8
Inerte gassen	Rechtstreekse of geleidelijke blootstelling van dieren bij bewustzijn aan een mengsel van inerte gassen zoals argon of stikstof met zuurstoftekort tot gevolg. De methode kan worden gebruikt in kuilen, zakken, tunnels, containers of in vooraf luchtdicht afgesloten gebouwen Eenvoudige bedwelming voor pluimvee indien de duur van de blootstelling aan zuurstoftekort minder dan 3 minuten bedraagt	Varkens en pluimvee Slachten, ruiming en andere situaties	Zuurstofconcentratie. Duur van de blootstelling Kwaliteit van het gas Maximaal tijdsinterval tussen bedwelmen en steken/doden in geval van eenvoudige bedwelming Temperatuur van het gas	Punt 8

De voor pluimvee relevante punten

Punt 1. Niet penetrerend penschiettoestel

Bij het gebruik van deze methode zien de bedrijfsexploitanten erop toe dat er geen schedelfractuur wordt veroorzaakt.

Punt 3. Cervicale dislocatie en percuterende slag op de kop.

Deze methoden mogen niet als routinemethode worden gebruikt maar uitsluitend indien er geen andere bedwelmingmethoden voorhanden zijn.

Deze methoden mogen in slachthuizen alleen worden gebruikt als back-upmethode voor bedwelming.

Niemand mag per dag meer dan zeventig dieren doden middels handmatige cervicale dislocatie of een percuterende slag op de kop.

Het handmatig breken van de nek mag niet worden toegepast op dieren met een levend gewicht van meer dan 3 kg

Punt 4. Elektrische bedwelming (uitsluitend kop)

4.1 Bij het gebruik van elektrische bedwelming via uitsluitend de kop van een dier, worden de elektroden aan weerszijden van de hersenen van het dier bevestigd en aan diens grootte aangepast

4.2 Bij de elektrische bedwelming via uitsluitend de kop van een dier wordt gebruikgemaakt van de minimale stroomsterkte zoals voorgeschreven in tabel 1.

Tabel 1: Minimale stroomsterkte voor elektrisch bedwelmen (uitsluitend kop)

	Minimale stroomsterkte
Kippen	240 mA
Kalkoenen	400 mA

Punt 6. Bedwelmen van pluimvee middels elektrische waterbaden

6.1 Dieren mogen niet worden aangehaakt als zij te klein zijn voor de waterbadbedwelmer of indien het aanhaken naar alle waarschijnlijkheid tot pijn lijdt dan wel de bestaande pijn vergroot (zoals bij zichtbaar gewonde dieren). In dergelijke gevallen worden deze dieren op een andere manier gedood.

6.2 De haken dienen nat te zijn voordat levende vogels worden aangehaakt en aan de stroom worden blootgesteld. Vogels worden met beide poten aangehaakt.

6.3 Voor de in tabel 2 genoemde vogels dient bij waterbadbedwelming de in de tabel voorgeschreven minimale stroomsterkte te worden toegepast. De dieren worden gedurende minimaal vier seconden aan die stroomsterkte blootgesteld.

Tabel 2: Vereiste stroomsterkte bij waterbadbedwelming (gemiddelde waarden per dier)

Frequentie (Hz)	Kippen	Kalkoenen	Eenden en ganzen	Kwartels
< 200 Hz	100 mA	250 mA	130 mA	45 mA
200 – 400 Hz	150 mA	400 mA	niet toegestaan	niet toegestaan
400 – 1500 Hz	200 mA	400 mA	niet toegestaan	niet toegestaan

Punt 8. Koolstofdioxide, gebruik van inerte gassen of een combinatie van deze gasmengsels

In geen geval mogen gassen de kamer of de locatie binnendringen waar dieren bedwelmd en gedood dienen te worden indien dit tot brandwonden zou kunnen leiden of onnodig lijden zou kunnen veroorzaken door bevroering of een te lage vochtigheidsgraad.

Bijlage 12 Voorbeeld monitoring effectiviteit eenvoudige bedwelming met waterbad

Alle medewerkers die betrokken zijn bij het bedwelmen en ophangen van het pluimvee zijn alert op tekenen dat de bedwelming niet effectief zou kunnen zijn, dat staat beschreven in de standaardwerkwijzen.

Bovendien vindt per slachtlijn een monitoring van de effectiviteit van de bedwelming plaats.

De procedure hiervoor wordt ook per slachtlijn beschreven.

Voorbeeld monitoring (gebaseerd op Verordening EG 1099/2009, artikel 5 en 16)

Uitvoering door

Namen van de verantwoordelijke medewerkers.

Waar

- aan de slachtlijn meteen na het verlaten van de verdovingsapparatuur;
- aan de slachtlijn bij aansnijden;
- aan de slachtlijn tijdens verbloeden;

Indicatoren

Indicatoren waarmee afwezigheid van bewustzijn of gevoeligheid gedetecteerd worden. Bij alle indicatoren geldt dat zij op zichzelf staand geen zekerheid geven over de staat van bewustzijn van het dier. Daarom is het raadzaam bij twijfel altijd ook naar een andere indicator voor bewusteloosheid te kijken.

Eenvoudig elektrisch bedwelmen d.m.v. waterbad ¹⁵:

Van de verdover tot het aansnijden:

- **aanwezigheid van tonic seizures¹⁶**
- **afwezigheid van ademhaling**
- afwezigheid van spontaan knipperen
- afwezigheid van cornea/ ooglidreflex
- afwezigheid van vocalisatie

Direct na het aansnijden komt er een spontane, volle bloedstroom op gang

Gedurende verbloeden;

- **afwezig zijn van ademhaling**
- **afwezig zijn van cornea/ooglid reflex**
- afwezigheid van vleugel fladderen
- afwezig zijn van spontaan slikken
- afwezig zijn van kopschudden

Einde van het verbloeden:

- afwezig zijn van tekenen van leven zoals afwezigheid cornea reflex

Criteria voor indicatoren

Grenswaarden waarmee wordt bepaald of de resultaten van de indicatoren bevredigend zijn. Bijvoorbeeld: afwezigheid ademhaling bij >99% van de dieren.

---

¹⁵ Bij het aantreffen van tekenen van bewustzijn (één of meer van de opgesomde tekenen is juist tegengesteld dus "afwezig i.p.v. aanwezig " of "aanwezig i.p.v. afwezig") bestaat risico op bewustzijn en is een interventie vereist.

¹⁶ Vetgedrukte indicatoren zijn betrouwbaar en goed te beoordelen volgens EFSA rapport 3521. Minimaal 2 hiervan moeten toegepast worden.

Niet-vetgedrukte indicatoren zijn op zichzelf staand geen garantie voor een goede beoordeling.

Frequentie

De omstandigheden waaronder/het tijdstip waarop de monitoring dient plaats te vinden. De monitoring vindt in ieder geval plaats aan het begin van de werkdag, na iedere pauze en bij aanvang slacht van ieder nieuw koppel.

Aantal dieren

Het aantal dieren waarop de steekproef per koppel wordt uitgevoerd, bijvoorbeeld 20/50/100.

Procedures bij afwijkingen

Omschrijf de procedures die gevolgd worden wanneer bovengenoemde criteria niet bevredigend zijn. Dit omvat het nader bekijken van de bedwelgings- of dodingsactiviteiten om oorzaken in kaart te brengen en een omschrijving van de verbeteringen.

Registratie

Leg de resultaten van de monitoring vast

Voorbeeld van een onderdeel van een monitoringsprocedure effectiviteit bedwelming

<i>Procedure:</i>	Controle duur bedwelming door een dier naast de baan te leggen of in lijn controle tijdens het uitbloeden.
<i>Uitvoering:</i>	verantwoordelijk medewerker bedwelming
<i>Indicatoren:</i>	oprichten van de kop, aanwezig zijn ademhaling, aanwezig zijn spontaan knipperen.
<i>Criteria:</i>	Dier vertoont na 30 seconden geen enkel teken van bewustzijn
<i>Frequentie:</i>	Eenmaal per dag
<i>Aantal:</i>	1 dier
<i>Proc. bij afw.:</i>	Bedwelmer beter afstellen

Bijlage 13   Overzicht benodigde vakbekwaamheidscertificaten voor medewerkers in de pluimveeslachterij¹⁷

Eisen als gesteld in EG Verordening 1099/2009 *Inzake de bescherming van doden bij dieren*, artikel 21 en bijlage IV. De desbetreffende medewerker moet geslaagd zijn voor het geëxamineerde onderwerp alvorens de functie uitgeoefend mag worden.

Functie	Benodigd vakbekwaamheidscertificaat	Geëxamineerd onderwerp (inhoud functie)
Ontvangen	SVO certificaat 'Dierwelzijn in de pluimveeslachterij' of een gelijkwaardig certificaat ¹⁸	Het behandelen en verzorgen van dieren voorafgaand aan de fixatie
Stallen	SVO certificaat 'Dierwelzijn in de pluimveeslachterij' of een gelijkwaardig certificaat ¹⁸	Het behandelen en verzorgen van dieren voorafgaand aan de fixatie
Lossen	SVO certificaat 'Dierwelzijn in de pluimveeslachterij' of een gelijkwaardig certificaat ¹⁸	Het behandelen en verzorgen van dieren voorafgaand aan de fixatie
Bedwelmen pluimvee in containers	SVO certificaat 'Dierwelzijn in de pluimveeslachterij' of een gelijkwaardig certificaat ¹⁸	Het bedwelmen van dieren en het beoordelen van de effectiviteit van bedwelmig
Aanhangen levend pluimvee	SVO certificaat 'Dierwelzijn in de pluimveeslachterij' of een gelijkwaardig certificaat ¹⁹	Het fixeren van dieren met het oog op het bedwelmen of doden en het aanhaken of optakelen van levende dieren
Bedwelmen aangehangen pluimvee	SVO certificaat 'Dierwelzijn in de pluimveeslachterij' of een gelijkwaardig certificaat ¹⁸	Het bedwelmen van dieren en het beoordelen van de effectiviteit van bedwelmig
Aansnijden	SVO certificaat 'Dierenwelzijn in de pluimveeslachterij' of een gelijkwaardig certificaat ¹⁸	Het verbloeden van levende dieren en het beoordelen van de effectiviteit van bedwelmig
Poultry Welfare Officer	SVO certificaat 'Poultry Welfare Officer' of een gelijkwaardig certificaat ²⁰	Functionaris dierenwelzijn

¹⁷Eisen als gesteld in EG Verordening 1099/2009 *Inzake de bescherming van doden bij dieren*, artikel 21 en bijlage IV

¹⁸ Een getuigschrift vakbekwaamheid welke in een andere lidstaat is uitgegeven.

¹⁹ Deze verplichting geldt niet voor personeel dat werkt met irreversibel verdoofd pluimvee.

²⁰ Als de PWO zelf actief handelingen verricht is een getuigschrift van vakbekwaamheid van de SVO voor alle activiteiten met levende dieren vereist. Als de PWO alleen management activiteiten verricht, kan volstaan worden met een getuigschrift voor het theoretische deel.

Bijlage 14 Voorbeeld opleidingsplan personeel

Functie	Naam medewerker(s)	Benodigd certificaat	Behaald dd.	Geldig tot (van toepassing bij voorlopige certificaten)	Datum/jaar geplande opleiding/herhalingscursus (herhalingscursussen zijn niet voorgeschreven, maar worden aanbevolen)